

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

Західноукраїнський національний університет

Навчально-науковий інститут міжнародних відносин ім. Б.Д. Гаврилишина

Кафедра міжнародної економіки

ГОЛОВАТЮК Марина Сергіївна

Розвиток економічних відносин України з Польщею / The development of economic relations between Ukraine and Poland

спеціальність: 051 – Економіка

освітньо-професійна програма – Міжнародна економіка

Кваліфікаційна робота

Виконала студентка групи ЕМЕм-21

М.С. Головатюк

Науковий керівник:

д.е.н., професор, Куриляк В.Є.

Кваліфікаційну роботу

Допущено до захисту:

«__» _____ 20__ р.

Завідувач кафедри

_____ В.Є. Куриляк

ТЕРНОПІЛЬ – 2020

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ ЕКОНОМІЧНИХ ВІДНОСИН МІЖ УКРАЇНОЮ ТА ПОЛЬЩЕЮ	8
1.1. Сутність міжнародної торгівлі між даними країнами.....	8
1.2. Передумови виникнення економічних зв'язків України та Польщі.....	14
Висновки до розділу 1	26
РОЗДІЛ 2. АНАЛІЗ СУЧАСНОГО СТАНУ РОЗВИТКУ ЕКОНОМІЧНИХ ВІДНОСИН	28
2.1. Особливості динаміки та структури експортно-імпортних операцій між країнами.....	28
2.2. Аналіз інвестиційного співробітництва між Україною та Польщею.....	37
2.3. Оцінка стану міграційних процесів.....	46
Висновки до розділу 2	53
РОЗДІЛ 3. ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ЕКОНОМІЧНИХ ВІДНОСИН УКРАЇНИ ТА ПОЛЬЩІ	55
3.1. Головні проблеми співробітництва двох країн.....	55
3.2. Перспективи та пріоритети розвитку співпраці між Україною та Польщею.....	58
Висновки до розділу 3	63
ВИСНОВКИ	64
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	67

ВСТУП

Актуальність теми дослідження полягає у тому, що розвиток українсько-польських економічних відносин є стратегічно важливим фактором для покращення співпраці України з європейським економічним простором. Польща та Україна – дві найбільші та найнаселеніші країни Центральної та Східної Європи. Звертаючи увагу на їх розмір, сусідство та положення в регіоні обидві країни часто порівнювали з Францією та Німеччиною. Як Польща так і Україна глибоко зацікавлені у взаємній співпраці. Така ситуація впливає з п'яти факторів: пряме сусідство, спільна історія, привабливість польського ринку праці для українців, членство Польщі у західних структурах та, звісно, російська загроза. Незважаючи на додаткові інтереси, обидві країни мають труднощі ефективно розвивати взаємні відносини та перетворювати їх на справжнє стратегічне партнерство. Ці проблеми зумовлені внутрішньополітичною та економічною ситуацією в Україні, обмеженнями, встановленими членством Польщі в ЄС, російською політикою, спрямованою на утримання України в зоні впливу, і, нарешті, небажанням ЄС ефективно займатися Україною. Особливо актуальним є той факт, що Україна у своїх прагненнях до європейської інтеграції бачить у Польщі надійного економічного та політичного партнера. Саме через це різноманітні факти чи статистичні дані, що відображають як якісні так і кількісні аспекти українсько-польських відносин, мають бути предметом постійного аналізу, що в майбутньому допоможе своєчасно вирішувати у відносинах між даними країнами.

Зростаючий інтерес двох країн до посилення економічної взаємодії обумовлений, по-перше, традиційністю економічних зв'язків, які склалися

історично; по-друге, спільністю стратегічних орієнтирів обох країн на інтеграцію в ЄС, де Польща може бути, певною мірою, “провідником” інтересів України; по-третє, перебуванням України в числі провідних східноєвропейських партнерів Польщі. Крім того, додаткової актуальності даній темі надає не завжди рівноправний, а в окремих сферах, зокрема в соціальній, деформований і, навіть, дискримінаційний характер стосунків Польщі відносно України, що склалися в останнє десятиліття. Така нерівноправність двосторонніх відносин вимагає з’ясування її причин, суттєвого коригування та вдосконалення економічного співробітництва, розробки реальних механізмів взаємовигідного та рівноправного партнерства в процесі загальноєвропейської інтеграції.

Західноєвропейський вектор міжнародної стратегії України, як пріоритетний, зумовлює необхідність поглиблення та диверсифікації економічного співробітництва нашої держави з країнами Європейського Союзу та державами-сусідами. Серед останніх в контексті реалізації доктрини євроінтеграції особливе місце посідає Польща як один з наших стратегічних партнерів.

Питання розвитку економічних відносин між Україною та Польщею займає вагоме місце в економічних дослідженнях як вітчизняних, так й іноземних вчених. Зокрема варто виділити Ковальову О.О. та її працю «Стратегії євроінтеграції: як реалізувати європейський вибір України», Кров’яка Анджея з його дослідженням «Концепція інтеграції Польщі й України в європейську економічну систему в умовах трансформації економіки», Моцок В.І., Павленко С.М., Цеслік Мирослав. Економічні аспекти співпраці двох країн висвітлені в роботах українських та польських істориків: М. Бабляка, О. Барановича, М. Герасименка, О. Головка, О. Дзюби, Я. Ісаєвича, Т. Казанської, М. Марченка, Д. Похилевича, О. Сидоренко, В. Смолія, Ф. Шабульди, І. Шаскольського, І. Шекери, Я. Яцкевича. Певний доробок в розробку цієї проблематики внесли також зарубіжні україністи: К. Бухановський, Б. Винар, Є. Словінський, А. Качор, М. Левенецький, К. Скрипченко, М. Стасюк, П.

Стебницький, М. Яворський. Однак питання дослідження відносин між країнами не втрачають своєї актуальності і потребують подальшого вивчення.

Метою даної роботи є дослідження розвитку економічних відносин між Україною та Польщею для удосконалення шляхів їх співпраці та можливого подальшого співробітництва.

Для досягнення поставленої мети необхідно вирішити такі **завдання**:

- 1) визначити сутність міжнародної торгівлі між Україною та Польщею;
- 2) дослідити передумови виникнення економічних зв'язків цих країн;
- 3) проаналізувати особливості динаміки та структури експортно-імпортних операцій між країнами;
- 4) зробити аналіз інвестиційного співробітництва між Україною та Польщею;
- 5) охарактеризувати оцінку стану міграційних процесів;
- 6) визначити проблеми та перспективи розвитку економічних відносин України та Польщі.

Об'єктом дослідження виступають двосторонні українсько-польські відносини.

Предметом дослідження є сучасний стан та перспективи розвитку економічного співробітництва між Україною і Польщею як фактора прискорення їх інтеграції в єдиний європейський економічний простір.

Наукова новизна магістерської роботи. Внаслідок проведеного дослідження встановлено, що сучасний рівень економічного співробітництва між Україною та Польщею не вичерпує потенційних можливостей двох країн і його всебічне розширення та поглиблення є важливою передумовою входження держав в загальноєвропейський економічний простір з метою ефективного використання інтеграційного фактора економічного зростання.

Апробація результатів дослідження. Основні аспекти і положення роботи доповідалися автором на Міжнародній науково-практичній конференції молодих вчених та студентів «Розвиток міжнародних відносин України та Вишеградської четвірки» на тему «Економічний вплив боргових процесів

Європейського союзу на Україну» м. Тернопіль 4-5 грудня 2019 р.; Міжнародній науково-практичній конференції молодих вчених і студентів «Інноваційні процеси економічного та соціально-культурного розвитку: вітчизняний та зарубіжний досвід» м. Тернопіль 10-11 квітня 2019 року.

Структура та обсяг роботи. Магістерська робота складається зі вступу, 3 розділів, висновків, списку використаних джерел з 62 найменувань, 7 таблиць та 12 рисунків. Загальний обсяг роботи – 72 сторінки.

У результаті дослідження отримані такі найбільш вагомі результати:

досліджено: 8 етапів розвитку економічних зв'язків між Україною та Польщею за такими критеріями як масштаби, структура, інтенсивність, домінуючі форми та напрямки співробітництва, рівень державного регулювання, еквівалентність обміну, ступінь реалізації національних економічних інтересів та інші.

удосконалено: механізми усунення розбіжностей національних економічних інтересів України і Польщі в практиці двостороннього співробітництва шляхом гармонізації економічного законодавства та нормативно-правової бази міждержавних економічних стосунків (передусім, тарифної та митної політики, оподаткування зовнішньоекономічних операцій); узгодження позицій двох країн за конкретними проектами, розробки спільної маркетингової стратегії на зовнішніх ринках та просування на них продукції та послуг спільного виробництва. Також доведено необхідність зміни парадигми українсько-польського економічного співробітництва для побудови оптимальної моделі взаємодії та взаємодоповнюваності національних економік двох країн на сучасному етапі з перенесенням акценту з переважання зовнішньоторговельного обміну на розвиток інвестиційно-виробничої та науково-технологічної кооперації на галузевому, територіальному та мікрорівнях.

набуло подальшого розвитку: національні економічні інтереси Польщі стосовно співпраці з Україною, які сконцентровані переважно у сфері обміну матеріальними та людськими ресурсами, а також у прагненні польських

виробників розширити поставки на український ринок своєї продукції, особливо за умов жорсткої конкуренції на західних ринках. Крім того, важливим для Польщі є поглиблення міжгалузевої виробничої кооперації з українськими партнерами, передусім для просування спільно виробленої продукції на ринки тих країн, з якими Україна має угоди про вільну торгівлю; використання мережі транспортної інфраструктури нашої держави для отримання паливної сировини для власних потреб та її транспортування на Захід. Також в ході роботи визначено коло збігу національних економічних інтересів України і Польщі, яке зосереджене на забезпеченні взаємного допуску до ринків збуту двох країн; розвитку кооперації у виробничій сфері; координації дій на ринках третіх країн; розвитку міждержавної транскордонної співпраці; поглибленні співробітництва у сфері спільного використання трудових ресурсів.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ ЕКОНОМІЧНИХ ВІДНОСИН МІЖ УКРАЇНОЮ ТА ПОЛЬЩЕЮ

1.1. Сутність міжнародної торгівлі між даними країнами

Міжнародна торгівля є одним з основних двигунів економічного розвитку. Це сфера міжнародних економічних відносин і вона є частиною зовнішньої торгівлі послугами та продуктами інтелектуальної праці всіх країн. На сьогодні, це половина всіх міжнародних відносин. Участь у міжнародній торгівлі має форму зовнішньої торгівлі для окремо взятої країни, тобто це торгівля однієї країни з іншою, яка складається з двох потоків: потоку товарів та послуг, що надходять: платний експорт та імпорт [1]. Міжнародна торгівля – це торгівля між різними країнами. Резидентами можуть бути фізичні та юридичні особи, компанії, транснаціональні корпорації (ТНК), некомерційні організації тощо. Міжнародна торгівля передбачає добровільний обмін товарами, послугами та інтелектуальною продукцією між сторонами торгової угоди. Оскільки цей обмін є добровільним, то обидві сторони угоди повинні бути впевнені, що вони отримають вигоду від цього обміну, інакше угода не буде укладена.

Як ми знаємо, міжнародна торгівля є визначною рисою світового ринку, який є сферою товарно-грошових між країнами. Ці відносини базуються на

міжнародному поділі праці, а також інших факторах виробництва. Товар, який знаходиться на світовому ринку у фазі обміну, має інформаційну функцію, а саме інформацію про значення пропозиції та сукупного попиту [32]. До речі, країни можуть оцінювати та пристосовувати параметри своєї продукції та виробництва (тобто, що і скільки вони виробляють) до вимог світового ринку. Міжнародна торгівля товарами була першою і до певного часу основною сферою міжнародних економічних відносин. Тільки наприкінці 20 століття різноманітні форми фінансових операцій стали відігравати основну роль у міжнародній економічній системі. Але міжнародна торгівля все ще дуже важлива, що підтверджується збільшенням її обсягів.

Індустріалізація, передові транспортні процеси, глобалізація, транснаціональні корпорації та аутсорсинг мають значний вплив на міжнародну торгову систему. Основа міжнародної торгівлі важлива для продовження глобалізації. Міжнародна торгівля є основним джерелом економічних доходів будь-якої держави, яка вважається світовою державою. Без міжнародної торгівлі країни обмежуються товарами та послугами, виробленими в їх власних кордонах. Міжнародна торгівля в принципі не відрізняється від внутрішньої торгівлі, оскільки мотивація та поведінка сторін, які беруть участь у торгівлі, принципово не змінюються залежно від того, чи здійснюється вона через кордон чи ні. Основна відмінність полягає в тому, що міжнародна торгівля повинна бути більшою, ніж внутрішня [49]. Причина такого явища полягає в тому, що кордон, як правило, накладає додаткові витрати, такі як тарифи, витрати часу через затримку кордону та витрати, пов'язані з різницею в країні, наприклад, мовою, правовою системою чи іншою культурою. Таким чином, міжнародна торгівля здебільшого обмежена торгівлею товарами та послугами, і лише меншою мірою торгівлею капіталом, робочою силою чи іншими факторами виробництва. Тоді торгівля товарами та послугами може служити заміною торгівлі факторами виробництва. Замість того, щоб імпортувати фактор виробництва, країна може імпортувати товари, що використовують фактор інтенсивного виробництва і, до речі, включають відповідний фактор.

Виділяють такі функції міжнародної торгівлі:

- поділ праці та спеціалізація. Зовнішня торгівля призводить до поділу праці та спеціалізації на світовому рівні. Деякі країни мають багаті природні ресурси. Їм слід експортувати сировину та імпортувати готову продукцію з країн, що мають прогресивний досвід. Це дає переваги всім країнам і тим самим призводить до поділу праці та спеціалізації;

- оптимальний розподіл та використання ресурсів. Завдяки спеціалізації непродуктивних ліній можна усунути та уникнути марної витрати ресурсів. Іншими словами, ресурси спрямовуються на виробництво лише тих товарів, які принесуть найбільший прибуток. Таким чином, відбувається раціональний розподіл та використання ресурсів на міжнародному рівні завдяки зовнішній торгівлі;

- рівність цін. Ціни можуть стабілізуватися за рахунок зовнішньої торгівлі. Це допомагає підтримувати стабільне становище попиту та пропозиції, що, в свою чергу, стабілізує ціни, враховуючи транспортні та інші маркетингові витрати;

- наявність декількох варіантів. Зовнішня торгівля допомагає забезпечити кращий вибір для споживачів. Це допомагає зробити доступними нові сорти для споживачів у всьому світі;

- забезпечує якісний та стандартний товар. Зовнішня торгівля є високо конкурентоспроможною. Щоб підтримувати і збільшувати попит на товари, країни-експортери повинні підтримувати якість товарів. Таким чином виробляються якісні та стандартизовані товари;

- підвищує рівень життя людей. Імпорт може полегшити рівень життя людей. Це пов'язано з тим, що люди можуть обирати нові та кращі різновиди товарів та послуг. Споживаючи нові та кращі різновиди товарів, люди можуть покращити свій рівень життя;

- створює можливості працевлаштування. Зовнішня торгівля допомагає у створенні можливостей для працевлаштування за рахунок збільшення мобільності робочої сили та ресурсів. Це створює пряму зайнятість

в імпортному секторі та непрямую зайнятість в інших секторах економіки. Такі як промисловість, сектор послуг (страхування, банківська справа, транспорт, зв'язок) тощо;

- сприяє економічному розвитку. Імпорт сприяє економічному розвитку нації. Це пов'язано з тим, що за рахунок імпорту капітальних товарів та технологій країна може генерувати зростання у всіх секторах економіки, тобто в сільському господарстві, промисловості та секторі послуг;

- підтримує платіжний баланс. Кожна країна повинна підтримувати свій платіжний баланс. Оскільки кожна країна повинна імпортувати, що призводить до відтоку іноземної валюти, вона також займається експортом для надходження іноземної валюти [37].

Зовнішньоторговельна операція передбачає наявність суб'єктів, що нею зайняті, та об'єктів, на які ця діяльність спрямована.

Рис.1.1. Зовнішньоторговельні операції

Складено автором на основі джерела [12]

Польща та Україна – дві найбільші країни Центральної та Східної Європи, що мають спільний набір основних інтересів. Обидві мають тривалий період спільної історії та загальноєвропейської культури, але їх політична ситуація сильно відрізняється за обсягом співпраці з Європейським Союзом та перспективами їх відповідної участі у процесі європейської інтеграції.

1989-1991 рр. – період розпаду комунізму в Польщі та розколу СРСР принесли революційні зміни в характер польської економіки, а також у польські

економічні відносини спочатку з ЄДРР, а потім із державами-наступниками, включаючи Україну [23]. До кінця цього першого періоду навряд чи можна говорити про окремі польсько-українські економічні відносини. Це пов'язано з тим, що СРСР був сильно централізованою державою, а зовнішня торгівля була державною монополією і як така повністю переважала державні підприємства. Тому ці перші відносини були встановлені в рамках РЕВ, який якраз був у процесі розпаду. Розпад Радянського Союзу в 1991 р. започаткував двосторонні економічні відносини між Польщею та Україною. Однак нова міждержавна угода, підписана між двома державами, базувалася на старих конвенціях радянського типу, а тому не відповідала зміненій ситуації. Списки товарів, складені з метою встановлення узгодженої біржі товарів, просто копіювали зразок старого польсько-радянського протоколу про торговельне співробітництво, однак Україна не могла врівноважити польський імпорту до цієї країни шляхом власного експорту до Польщі. До 1991 р. основна частина польського імпорту з СРСР надходила з Росії (паливо, сировина), тоді як польський експорт розподілявся більш збалансовано, головним чином, серед європейських республік колишнього СРСР з деяким переважанням українських та білоруських ринків. Проте в останні роки існування СРСР приблизно 2/3 торгівлі між Польщею та Радянським Союзом відбувалось обміном з Російською ФРСР. Загалом польсько-українські економічні відносини порівняно з радянськими часами зазнали глибокого руйнування після 1991 року. Це було звичним і не винятковим явищем для всього пострадянського простору і не лише для України. Той самий процес можна було б помітити в польсько-російських, польських білоруських та інших відносинах, а також на прикладі фінсько-російських відносин. Саме внутрішня ситуація в колишньому СРСР та рішення, прийняті в Москві на початку 1990 р. (до розпаду Радянського Союзу) 45, призвели до того, що різке падіння стало взаємним економічним співробітництвом. Нові торгові угоди, укладені Польщею та Україною на початку 1990-х рр. замінили традиції радянського типу про торгівлю, що базуються на списках товарів для обміну, і з тих пір взаємний

обмін торгівлею здійснюється на основі угод між підприємствами та згідно з правилами ринкової економіки, і операції здійснюються в обмінних валютах або в умовах бартеру.

У 1994 р. уряди обох держав узгодили наступні стратегічні напрямки економічного співробітництва [41]:

1. Повне відродження промислового та виробничого співробітництва скрізь, де воно існувало до розпаду СРСР (незважаючи на дивну термінологію, що використовується в цьому пункті, угода має на меті не відновлювати співробітництво старого радянського типу при створенні нового міжнародного поділу праці);

2. Відтворення поставок польської енергетичної сировини для України в обмін на українську продукцію важкої промисловості та сировину;

3. Залучення нових виробництв та інвестицій у хімічну та фармакологічну промисловість;

4. Допомога Польщі у перетворенні української військової промисловості на цивільну.

Республіка Польща є найбільш послідовним і найефективнішим партнером України в її євроінтеграційних прагненнях серед тих постсоціалістичних країн, які є членами Європейського Союзу і мають спільні кордони, культурні та історичні традиції, а також близькі гео економічні інтереси з нашою державою. З точки зору забезпечення еволюційного розвитку господарських взаємозв'язків між Україною та сусідніми з нею постсоціалістичними державами ЄС найбільш показовим є окреслення головних проблем та дослідження механізмів активізації економічного співробітництва між Україною та Польщею, яке формувалося протягом тривалого історичного періоду, а впродовж останнього десятиліття зазнало відчутних структурно-інституційних змін у зв'язку зі вступом Польщі до ЄС.

Польща залишається одним із основних стратегічних партнерів України на Європейському континенті, головним чином на підтримку її зусиль, пов'язаних із наближенням до ЄС та можливим майбутнім членством у цьому

союзи. Незмінність такої позиції впродовж тривалого часу набула для України суттєвого значення як у контексті успішної реалізації політики європейської інтеграції, так і щодо розвитку двостороннього економічного співробітництва з Польщею, тому українсько-польська співпраця виступає пріоритетним об'єктом першочергової уваги з погляду виявлення резервів удосконалення господарських взаємовідносин України з постсоціалістичними країнами – членами ЄС на сучасному етапі європейської інтеграції. Це стосується як державної політики загалом, так і окремих її складових частин, зокрема економічної, соціальної, регіональної та ін.

Основними напрямками польсько-українських відносин є:

1. Польський потенційний вплив на процес прийняття рішень в ЄС.

2. Прикордонний контроль

3. Польсько-українська співпраця у:

- політичній адаптації до процесу європейської інтеграції;

- зовнішньому управлінні фондами та споживання ЄС;

- зоні міжнародної безпеки;

- навчанні державних службовців з питань ЄС;

- освітній програмі (обмін працівниками університету та студентами).

Заслужують на увагу результати дослідження, яке виконане за сприяння американської агенції міжнародного розвитку (US Agency for International Development – USAID) у 2015 р., де зроблено такі принципові висновки про стан торгівлі між Польщею та Україною [53]:

1. Рівень торгівлі між Польщею та Україною низький, але зростає зі значними перспективами на майбутнє.

2. Підприємства малого та середнього бізнесу переважно працюють на національних ринках, а більшість міжнародної торгівлі проводиться більшими бізнес-одинацями.

3. Найбільшим викликом українському експорту є застарілі інституційні рамки, які погіршилися після вступу Польщі до ЄС.

4. Застосування інформаційно-комунікаційних технологій (ІКТ) може поліпшити шанси для очікуваного покращення українських інституційних рамок, таких як модернізація митниць.

5. Безпосереднє співробітництво між бізнесом у галузі ІКТ вдосконалить ефективність малого та середнього бізнесу у транскордонній торгівлі незалежно від реформ, здійснюваних урядом.

1.2. Передумови виникнення економічних зв'язків України та Польщі

Розвиток економічних відносин між Польщею та Україною визначається багатьма факторами економічного, політичного, географічного чи культурного характеру. Географічна та культурна близькість, добрі політичні відносини, подібний досвід трансформації системи сформували сприятливий клімат для розвитку зв'язків. Чинником, який суттєво вплинув на стан двосторонніх відносин, був вступ Польщі до Європейського Союзу [58]. На сьогодні партнерство – це найбільш конкретні пропозиції та форми співпраці між Польщею та Україною. На торгівлю та обмін капіталом між Польщею та Україною зараз суттєво впливає світова ситуація, а також відносини з Російською Федерацією.

Наприкінці X століття Польща та Київська Русь, перша українська протодержава, прийняли християнство як державну релігію, перша стала поступово католицькою, а друга – православною країною. Їхні взаємні стосунки мало чим відрізнялися від ситуації на всьому континенті того часу, переходячи від воєн до королівських шлюбів і навпаки. У 11 - 12 століттях обидві країни вступили в період феодальної роздробленості. На початку 13 століття Русь була зруйнована монголо-татарською навалою. З цього часу вона перестала бути незалежним міжнародним актором, а українські землі потрапили під панування своїх сусідів – Золотої Орди, Польщі та Литви (об'єднані з кінця XIV століття особистим союзом), Угорщини, Туреччини, і також Росії. Відтоді польсько-українські відносини стали надзвичайно асиметричними [11]. Це були вже не

міждержавні відносини, а відносини між державою (імперією, на думку деяких істориків) та її провінцією та однією з її етнічних груп із неясно визначеною ідентичністю. До 17 століття ці відносини були відносно мирними. Більшість українських земель перебували під владою Литви і користувалися значним ступенем свободи, зокрема у галузі релігії. Однак у 1569 р. Польща та Литва об'єдналися у Річ Посполиту. Після загального, Україна опинилася під владою Польщі. Польські аристократи були дуже зацікавлені в українських чорноземах, сподіваючись розширити виробництво зерна, яке експортувалось через Балтійське море до Західної Європи. Громадянська та релігійна влада вважала згубним становище православної церкви в Україні. Варто зазначити, що в міжвоєнний період Польща була незалежною державою, тоді як українці не мали такої можливості, що призвело до зростаючого розчарування серед їх населення, яке становило більшість у Південно-Східній Польщі. Українці становили близько 14% населення новоствореної держави. Польща не змогла розробити послідовну політику щодо цього (та інших меншин), балансує між етнічною та громадянською концепцією нації.

З офіційним здобуттям Україною незалежності в розвитку відносин, як держав незалежних та демократичних, настає новий етап. Польща 2 грудня 1991 р. визнала незалежність України, були встановлені повноцінні дипломатичні зв'язки, підписано основоположний міждержавний Договір про добросусідство, дружні відносини і співробітництво між Україною та Республікою Польща, укладено низку угод і домовленостей, котрі створювали повноцінну договірно-правову базу українсько-польських взаємин [17]. Цікаво, що Польща була першою країною у світі, яка визнала державність України після референдуму про незалежність. Вже в 1992 р. дві країни підписали договір про дружбу та співробітництво, який, зокрема, підтвердив існуючий кордон [2]. У березні 1994 р. Польща та Україна прийняли декларацію про принципи їх взаємних відносин, яка визнала їх стратегічне значення для двох країн. Насправді за президентства Леха Валенси (1990 - 1995) та Леоніда Кравчука (1991 - 1994) двосторонні відносини не були головним пріоритетом

[10]. У той час Польща зосереджувалась на зміцненні відносин із Заходом, тоді як Україна розпочала складний процес державотворення. Ситуація змінилася за Олександра Квашнівського (1995 - 2005) та Леоніда Кучми (1994 - 2005). Польща забезпечила собі доступ до західних установ та організацій. Обидві країни можуть зосередитись на двосторонніх відносинах: історичне примирення, економічні проєкти, співпраця з ЄС та НАТО. Польща також була цінним партнером для України, оскільки її відносини із Заходом погіршилися після 2000 р. З того часу термін "стратегічне партнерство" часто використовувався для опису двосторонніх відносин. Після української "помаранчевої революції" (2004), яка привела до влади прозахідні демократичні сили, відносини між двома країнами ще більше зміцнилися [15]. Однак президенти Лех Качинський (2005 - 2010) та Віктор Ющенко показали межі цієї співпраці. Україна залишалася слабкою, нестабільною країною між ЄС / НАТО та Росією, а Польща не змогла ефективно допомогти цьому. За часів Броніслава Коморовського (2010 - 2015) та Віктора Януковича (2010 - 2014) обидві країни зосереджувались на асоціації України з ЄС. Однак цьому процесу заважав зростаючий авторитаризм українського режиму та його зближення з Росією [7]. У листопаді 2013 року під тиском Росії український режим відмовився підписати угоду про асоціацію з ЄС. Це рішення спричинило масові акції протесту в Україні, які призвели до повалення Януковича. Нова влада підписала угоду про асоціацію з ЄС (2014), проте українська "революція гідності" спровокувала російську агресію проти України. Російсько-український конфлікт став серйозним викликом як для нової української влади, так і для Польщі, зокрема для нових глав держав Петра Порошенка (обраний у 2014 році) та Анджея Дуди (обраний у 2015 році).

Обидві країни зацікавлені у взаємній співпраці з різних причин. У випадку з Польщею існує багато причин [18].

По-перше, історія. Якщо Польща сприймає спільне минуле головним чином через кривавий період 1943 - 1944 років, вона пам'ятає, що українські

землі століттями належали до Речі Посполитої. Певним чином Україна є для поляків тим, що Алжир був для французів або Індія для британців.

По-друге, стабільність сусідства. Польща хоче, щоб український сусід був стабільною, процвітаючою, демократичною та "європейською" (не лише в географічному сенсі) державою. Це захистило би Польщу від таких загроз, як громадянська війна по той бік кордону, розвиток організованої злочинності або прихід хвиль біженців з України. Поліпшення ситуації в Україні також обмежить міграційний тиск на Польщу та відкриє нові перспективи для польських експортерів та інвесторів, присутніх в Україні. Протягом декількох років громадські організації, що фінансуються польською державою та західними спонсорами, працюють над сприянням демократії та побудовою громадянського суспільства в Україні, такі як Польсько-український фонд співпраці PAUCI. З 2013 року державні гранти для цих організацій спрямовуються в основному за рахунок Фонду солідарності PL - польського еквівалента Європейського фонду демократії. Після "революції гідності" Польща взяла на себе підтримку реформи місцевого самоврядування в Україні, яка є одночасно необхідною для модернізації держави, але також політично складною через сепаратистські тенденції, підтримані Росією.

По-третє, поступова інтеграція та нарешті (у довгостроковій перспективі) вступ України до ЄС та НАТО. Польща цілком усвідомлює, що не має політичних та економічних інструментів для успішної підтримки власних перетворень України. Ось чому вона робить вибір на користь інтеграції України в західні установи та організації, як для модернізації перших, так і для зміщення кордону Заходу більше на Схід.

По-четверте, відносини з Росією. Польські політичні еліти побоюються відродження російського імперіалізму і пам'ятають про дві рекомендації, сформульовані відповідно Ігнацієм Дашинським, одним із батьків незалежності Польщі в 1918 році, та Збігневом Бжезінським: «Без незалежної України не буде незалежної Польщі». Тому польська політика спрямована на зміцнення України, а також на послаблення Росії. Історична пам'ять знову відіграє

важливу роль у цьому контексті. Поляки завжди боролися за свою свободу проти своїх сусідів – це стосується, зокрема, царської Росії, а згодом і Радянського Союзу. Ось чому поляки схильні підтримувати тих, хто воює проти Росії на Північному Кавказі (Чечня), Південному Кавказі (Грузія) або у Східній Європі. Польські лідери, народжені в п'ятдесятих роках, брали участь у боротьбі проти радянського панування та часто посилаються на спадщину "Солідарності". Їхні діти, які народилися в кінці комуністичного періоду або після його закінчення, не могли боротися за свою незалежність – тому вони часто активізуються в польському громадянському суспільстві або вирішують допомогти східним сусідам, принести туди полум'я свобода. Як наслідок, польське суспільство та політичні еліти активно підтримували як "помаранчеву революцію" восени 2004 р., коли українці вийшли на вулицю, щоб протестувати проти сфальсифікованих президентських виборів, так і в 2013/2014 рр. під час "Революції гідності".

По-п'яте, міжнародне становище Польщі. Польща хоче бути провідною країною у східній політиці ЄС, і зокрема "адвокатом" України в західних установах та організаціях. Така позиція впливає із важливості України для Польщі, а також з волі зміцнити позиції Польщі на міжнародній арені (зокрема в Європейському Союзі). Як наслідок, Польща вважає, що з нею слід консультуватися з питань України. Така позиція була підкріплена "помаранчевою революцією". Як уже зазначалося, тодішній президент Олександр Квашневський налагодив тісні контакти зі своїм українським колегою Леонідом Кучмою. Після початку політичної кризи в Україні йому вдалося переконати українського президента розпочати переговори з опозицією, а з іншого – ЄС підтримати ці переговори. "Круглий стіл" у Києві призвів до мирного вирішення кризи, коли новим главою держави став прозахідний Віктор Ющенко. У черговий раз міністр закордонних справ Польщі Радослав Сікорський був (разом із німецьким та французьким колегами) одним із трьох посланців ЄС, які безуспішно намагалися знайти

компроміс між Януковичем та українською опозицією під час найкривавіших днів "Євромайдану" в лютому 2014 року.

Україна зацікавлена у співпраці з Польщею через значну м'яку силу, яку вона має в Україні. За часів комунізму польська культура була відносно добре відома в Радянському Союзі, а Польща (хоча і частина комуністичного блоку) сприймалася як більш західна, більш європейська, ніж СРСР, – а отже, більш привабливою. Цей позитивний імідж Польщі зміцнився політичною трансформацією після 1989 року. Він став прикладом успіху як для українських еліт, так і для населення, яким вони хотіли б наслідувати (або, принаймні, вони так стверджують). Вона стала частиною західних установ та організацій, зокрема Європейського Союзу, до якого, згідно з офіційними деклараціями, Україна хоче приєднатися. Польський досвід є особливо важливим у цьому контексті, оскільки він може бути повчальним для України. Успішна трансформація Польщі, рухлива економіка та вступ до ЄС зробили країну привабливим ринком праці для українських емігрантів. Обидві країни є прямими сусідами та мають спільні мови та культури, що сприяє еміграції. Велика присутність української діаспори в Польщі має прямі політичні наслідки. З точки зору української влади, найскладнішим питанням є, мабуть, існування шенгенського візового режиму ЄС, який має дотримуватись Польща і який значно обмежує доступ українських громадян до польської (і в більшій мірі ЄС) робочої сили ринку. Українська влада усвідомлює той факт, що з геополітичних причин вона завжди може розраховувати на підтримку Польщі, незважаючи на внутрішні проблеми. Як більш західна, більш європейська, ніж СРСР – а отже, більш приваблива. Цей позитивний імідж Польщі був підкріплений політичною трансформацією після 1989 року. Він став прикладом успіху як для українських еліт, так і для населення, яким вони хотіли б наслідувати (або, принаймні, вони так стверджують). Вона стала частиною західних установ та організацій, зокрема Європейського Союзу, до якого, згідно з офіційними деклараціями, Україна хоче приєднатися. Польський досвід є особливо важливим у цьому контексті, оскільки він може бути повчальним для

України. Успішна трансформація Польщі, рухлива економіка та вступ до ЄС зробили країну привабливим ринком праці для українських емігрантів. Республіка Польща встановила відносини з Україною, як тільки вона досягла незалежності від Радянського Союзу. Відтоді відносини між двома країнами покращуються до рівня, який уряди обох країн характеризують як "стратегічне партнерство". Але лише після зміни Україною свого політичного курсу на захід ці слова стали не лише проявом дипломатичної ввічливості. З ростом неприязні Росії до України та вибору політичних та економічних союзників, Польща стала не просто сусідом, але логічним союзником, який, дотримуючись своєї величезної історії та ідеології, зробив Україну стійким супротивником амбіційної Росії. Однак такий союз не позбувся проблем, яких пострадянське українське політичне суспільство навряд чи передбачало. Основними джерелами для вивчення сучасних відносин завжди повинні бути договори між Україною та Республікою Польща (в цьому випадку Угода між Республікою Польща та Україною про соціальне забезпечення, 18 травня 2012 р.), а також односторонні документи, як українські, так і польські (наприклад, проголошення міністром закордонних справ Радославом Сікорським пріоритетів зовнішньої політики Польщі 2012–2016 рр., 29 березня 2012 р.).

У пошуках підґрунтя, в якому можна розглянути сучасний образ України та Польщі, слід звернутися до історії відносин цих двох держав. У Польщі про сусідні нації часто думають через історичну перспективу, це особливо вірно у випадку з українцями, з якими поляки мали спільну державу протягом декількох сотень років. Цей факт цілком може пояснювати поблажливе, покровительське ставлення до українців, яке, як правило, супроводжується негативними поглядами на різні течії, що сприяють незалежності України, що виникали в різні моменти спільної історії двох націй. Ця опозиція до української незалежності переважала навіть у 19 столітті, коли самі поляки шукали союзників у своїх власних пошуках національного відродження. Поки польська політична думка справді висувала ідею польсько-українського співробітництва, в дискусіях щодо майбутньої форми новоствореної Польської

Республіки домінували інтеграція, а не концепції федерації для поєднання двох груп. Таким чином, ідея братерства трансформувалась у заперечення права українців на національну ідентичність та власну державу. З перших днів своєї незалежності Україна посідала головне місце у зовнішній політиці Польщі. Польські відносини з Україною були предметом значної уваги з боку засобів масової інформації, і зв'язки, що налагоджуються між двома країнами, набувають нового значення з неминучим вступом Польщі до ЄС [21].

На рис. 2 ми можемо бачити структуру українсько-польських відносин, яка показує, що зустрічі між поляками та українцями відбуваються переважно в межах Польщі і мають переважно комерційний характер (торгівля, послуги); заняття вільним часом, а саме як туристичні подорожі чи світські зустрічі, становлять невеликий відсоток.

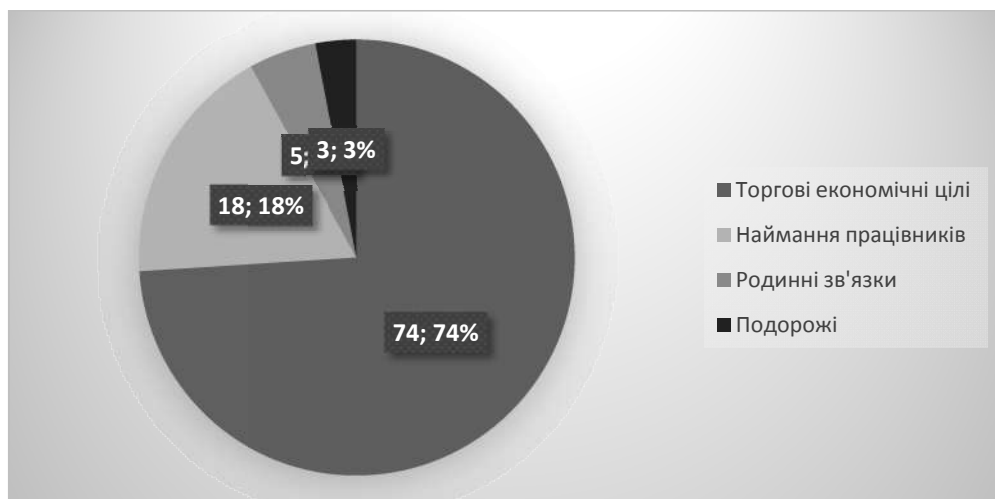

Рис.1.2. Структура українсько-польських відносин

Складено автором на основі [33]

Польща та Україна є найбільшими та найбільш густонаселені країни Центральної та Східної Європи, велика частина європейського континенту яких, лежить між Російською Федерацією з одного боку та Західною Європою (зокрема, Німеччиною) з іншого. Польща має площу 312 685 км² та 38,5 млн. жителів, Україна відповідно - 603 550 км² та 44,4 млн. чоловік [8]. Обидві країни мають кордон у 535 км, який проходить через східну частину Карпатських гір, а потім вздовж річки Буг. Як польська, українська, так і російська, на яких переважно говорять у Південно-Східній Україні, належать до

слов'янської групи мов. Через свої розміри, сусідство та становище в регіоні дві країни часто порівнювали з Францією та Німеччиною, які відігравали провідну роль в об'єднанні Західної Європи після Другої світової війни. Незважаючи на вищезгадану подібність, з кінця комуністичної системи у 1989 - 1991 рр. Польща та Україна по-різному розробляли свою зовнішню політику та політику безпеки. Польща здійснила успішну трансформацію, яка призвела до її інтеграції з НАТО та ЄС, тоді як Україна залишається слабкою та нестабільною країною на периферії західної системи, що зробило її схильною до російської агресії у 2014 - 2015 рр. Ці відмінності (табл.1) мають значний вплив на взаємні відносини між двома державами.

Таблиця 1.1

Польща та Україна – основні відмінності

	Україна	Польща
Історія до 1989-1991 років	Частина Радянського Союзу Сильна витривалість режиму	Частина зовнішньої радянської імперії Обмежена витривалість режиму
Політика	Державотворча "багатовекторна" зовнішня політика	Внутрішні реформи Прозахідна зовнішня політика
Економіка	"Шок без терапії" Олігархізація	"Шокова терапія" (план Бальцеровича) Іноземна приватизація
Міжнародне середовище	Перспективи членства в ЄС / НАТО Сильний російський тиск (війна на Донбасі)	Вступ до НАТО / ЄС Слабкий російський тиск

Складено автором на основі [26]

Економічна співпраця між Польщею та Україною не відповідає очікуванням, сформульованим на політичному рівні, єдиним помітним винятком є зростання присутності українських трудових іммігрантів у Польщі. Така ситуація зумовлена головним чином подібністю між посткомуністичними

економіками, їх порівняно невеликим розміром, а також важким станом української економіки. Через кризу, яка торкнулася України, знецінення гривні та війну на сході країни, лише в 2013 - 2014 роках Україна впала з 8-ї на 14-ту позицію як імпортного партнера Польщі. З дев'яностих років Польща стала важливим ринком праці для українців. Після падіння комунізму як польські, так і українські громадяни братимуть участь у прикордонній торгівлі, щоб заробляти на життя, однак із зростаючими економічними розбіжностями між Польщею та Україною, перший спостерігав зростання кількості українських іммігрантів, які приїжджали до Польщі. Українські жінки найчастіше працюють прибиральницями та нянями, українські чоловіки працюють у садівництві та будівництві. Однак у Польщі стає все більше "білих комерців" з України. У 2011 році український іммігрант вперше безуспішно претендував на місце в Європарламенті. Кількість українських громадян, які проживають (працюють) у Польщі, важко оцінити, оскільки багато з цих людей періодично приїжджають і повертаються назад. Економічна ситуація раніше була основною причиною, яка штовхала українців до еміграції до Польщі. Згідно з опитуванням, проведеним у 2018 - 2019 роках, близько 64% українських іммігрантів приїхали до Польщі працювати там, 13% - супроводжувати членів своїх сімей та 4% - вчитися. У 2018 році приватні трансфери з Польщі в Україну (переважно українськими робітниками, що перебувають у Польщі) оцінювались у 40 мільйонів доларів США, однак ця кількість може бути занижена.

Якщо відсутність членства в НАТО була одним з найважливіших факторів зовнішньої агресії проти України, то відсутність перспектив членства в Європейському Союзі значною мірою сприяло провалу політичних та економічних реформ за останні 24 роки. З початку дев'яностих Польща ставила за мету приєднання до Європейських Співтовариств (з 1993 р. до Європейського Союзу). У 1991 році обидва партнери підписали угоду про асоціацію, яка наближає Польщу до Співтовариств, хоча не надає жодних гарантій щодо її майбутнього статусу. Коли угода про асоціацію набула

чинності в 1994 році, Польща подала заявку на членство в Європейському Союзі. Незважаючи на внутрішні проблеми (бюджет, інституційна реформа), ЄС вирішив розпочати переговори про приєднання з першою групою кандидатів у 1998 р. Переговори були успішно завершені у 2002 р., а через два роки Польща приєдналася до ЄС. Приєднання та період членства стали потужним стимулом для трансформації Польщі, принаймні з трьох причин. По-перше, законодавство ЄС, яке Польща мала прийняти, було готовим до використання моделлю європейської економіки вільного ринку. По-друге, перспектива членства була важливою причиною виконання зобов'язань Польщі щодо Європейського Союзу. По-третє, Польща отримала значну фінансову допомогу від ЄС, зокрема після вступу, отримавши близько 88 млрд. євро у 2007 - 2013 рр. та (згідно з планами) 108 млрд. євро у 2014 - 2020 рр. З початку 90-х років Україна також заявила, що хоче вступити до ЄС. Однак ЄС ніколи не сприймав це серйозно. Така ситуація виникла як від нестабільної ситуації в Україні, так і від небажання Європейського Союзу поширювати свої майбутні кордони на пострадянський простір (за винятком країн Балтії). Незважаючи на те, що Україна є європейською державою і відповідає необхідним критеріям для кандидатури, країни-члени ЄС ніколи не визнавали перспективи членства. Така ситуація є перешкодою для реформ у цій країні як на політичному, так і на фінансовому рівні. У 2007 - 2013 роках Україна отримала від ЄС лише один мільярд євро економічної допомоги. Якщо частина українських політичних еліт скептично ставиться до інтеграції до ЄС, більшість населення хоче інтеграції до ЄС. "Євромайдан" одноголосно підтвердив, що ЄС має значну м'яку силу в Україні. Після падіння Януковича обидва партнери підписали угоду про асоціацію, ЄС також збільшив економічну допомогу Україні. Однак його позиція щодо членства не змінилася.

Польща завжди виступала за тісну співпрацю між Україною та ЄС, сподіваючись, що це сприятиме модернізації України та стабілізації східного сусідства Польщі [9]. Це була одна з країн, яка успішно переконала ЄС взяти участь у вирішенні політичної кризи в Україні під час "помаранчевої

революції". Під час президентства Ющенка Польща зосередилася на трьох питаннях. Він твердо виступав за подальше розширення ЄС і, врешті-решт, за прийняття України. Польща також прагнула посилити східний вимір Європейської політики сусідства, а також збільшити фінансування східних сусідів за Європейським інструментом сусідства та партнерства. Нарешті, Польща хотіла, щоб візовий режим ЄС був лібералізований для українських громадян. Ці зусилля дали часткові результати. Європейський парламент неодноразово визнавав можливість вступу України. Обидва документи були складені за активної участі польських євродепутатів. Однак Європейська Рада або Рада ЄС ніколи не визнавали Україну "кандидатом" або "потенційним кандидатом" до ЄС. У 2009 році за ініціативою Польщі та Швеції ЄС прийняв нову ініціативу, спрямовану на шість пострадянських сусідів (Україну, Білорусь, Молдову, Грузію, Вірменію, Азербайджан). Східне партнерство не було альтернативою членству, зосереджуючись лише на конкретних питаннях, таких як політичні асоціації, створення зони вільної торгівлі, лібералізація візового режиму та енергетичне співробітництво. Ці пропозиції представляли успіх для Польщі, зацікавленої у посиленні співпраці Союзу зі східними сусідами, але їх значення було менш значним для України, якій раніше пропонувались такі заходи.

Висновки до розділу 1

Економічне співробітництво між Україною та Польщею активно розвивається, головним чином у сільському господарстві та галузях переробки його продукції, машинобудуванні, авіаційному будівництві, енергетиці, теплопостачанні, військово-промисловому комплексі, фармацевтиці та медичному устаткуванні. Саме в результаті взаємовигідного співробітництва у цих галузях і багатьох інших перспективних напрямках можна в кілька разів збільшити частку виробленої продукції в українсько-польському товарообігу, запобігти його зниженню. Основними чинниками розвитку двостороннього економічного співробітництва є геополітичні проекти (будівництво та

експлуатація існуючих трубопроводів, транзитних транспортних магістралей, стратегічних господарських об'єктів), а також спільні регіональні ініціативи (транскордонне співробітництво, співпраця в межах євро регіонів, реалізація міжрегіональних економічних програм). Таким чином, стратегічні пріоритети України та Польщі у розвитку співробітництва, зокрема економічного, збігаються, при цьому спостерігається його потужний розвиток в останні десятиліття. Це відкриває широкі перспективи для нашої країни в реалізації європейської та євроатлантичної стратегії інтеграції. Тому необхідно продовжувати розвивати економічну співпрацю з Польщею у тому ж напрямку шляхом підписання офіційних документів, що стосуватимуться міцнішої економічної співпраці, а саме: залучення додаткових інвестицій у вітчизняну економіку, подальшої лібералізації торгівлі, глибшої взаємодії транспортної системи та комунікації, передання Україні досвіду проведення економічних реформ у напрямі євроінтеграції.

Польща та Україна глибоко зацікавлені у взаємній співпраці. Така ситуація зумовлена п'ятьма факторами: безпосереднього сусідства, спільної, хоч і складної історії, привабливості польського ринку праці, членства Польщі в західних установах та організаціях (зокрема, в ЄС) і, нарешті, але не менш важливого, російської загрози, який формує геополітичний ландшафт усього регіону. Незважаючи на взаємодоповнюючі інтереси, обидві країни мають значні труднощі для ефективного розвитку своїх взаємних відносин і перетворення їх на справжнє "стратегічне партнерство"; найкращим прикладом якого є економічне співробітництво.

РОЗДІЛ 2. АНАЛІЗ СУЧАСНОГО СТАНУ РОЗВИТКУ ЕКОНОМІЧНИХ ВІДНОСИН

2.1. Особливості динаміки та структури експортно-імпортних операцій між країнами

Польща та Україна є важливими торговельними партнерами з великим потенціалом для розвитку та активізації взаємовигідної співпраці. Частка Польщі у загальному зовнішньоторговельному обороті України складає близько 5 %, тоді як частка України становить лише 1,5 % [19]. За обсягом українського експорту Польща є найбільшим покупцем української продукції у Європі. Багато в чому це пов'язано з тим, що Польща представляє великий ринок збуту, який є територіально найближчий серед країн ЄС. З іншого боку, Польща посідає друге місце (після Німеччини) за загальним обсягом товарів, що поставляються в Україну з Європи, для порівняння Україна посідає 15–16 місце серед торгових партнерів Польщі. За прогнозами, завдяки умові про вільну торгівлю України з ЄС, товарообіг між Польщею та Україною може

зрости на 432 мільйони доларів на рік. За даними Міністерства розвитку Польщі, наприклад, експорт автомобілів і автозапчастин із Польщі може зрости на 56,2 млн доларів, техніки та електрообладнання – на 38,6 млн доларів, пластмаси та виробів з неї – на 31,3 млн доларів, м'яса та харчових продуктів – на близько 18,9 млн доларів, косметичних виробів та засобів особистої гігієни – на 18,8 млн [24]. Польські компанії найбільше виграють від скасування митних бар'єрів та запровадження європейського законодавства в Україні, що, безсумнівно, буде сприяти покращенню умов торгівлі. Крім цього, приведення українського законодавства до вимог ЄС щодо державних закупівель забезпечить прозорість процедур, об'єктивні критерії відбору прискорять інвестиційні процеси та сприятимуть розвитку торгового співробітництва між країнами.

Двосторонні економічні та торгові відносини між Польщею та Україною зміцнюються на основі більш здорового зростання. Відносини України з Польщею базуються на невеликих, але диверсифікованих комерційних та інвестиційних зв'язках та посиленні тісної співпраці у сферах спільного інтересу. Польща була першою країною, яка здійснила політичні та економічні реформи. Цей перехід розпочався в надзвичайно складних умовах високої інфляції, дефіциту споживчих товарів та висококонцентрованого виробництва. В кінці 1989 року польська економіка запровадила радикальні реформи і продовжує цей процес. Це призвело до демонтажу всіх механізмів планування центральної економіки, і застосування сміливої програми реформ, яка швидко дала свої результати. Програма стабілізації була успішною, і відновлення набрало обертів у 1993 р. із темпами зростання ВВП на 3,8 %, на той час найвищими темпами зростання в Європі. Польща виявилася однією з найбільш швидкозростаючих країн у Центральній та Східній Європі. Основні зрушення у розподілі ресурсів відбулися з динамічним розширенням торгівлі та послуг та різким спадом обсягів будівництва, фермерських господарств та промислової продукції. Це наблизило економічну структуру Польщі до структури країн із середнім рівнем розвитку. Політичні та економічні реформи разом із членством

Польщі в НАТО, ОЕСР та ЄС дозволяють розглядати дану країну як надійного ділового партнера. Вступивши до ЄС, Польща зараз відіграє активну роль у здійсненні економічної інтеграції. Економічні показники країни в даний час можна розглянути у табл. 2.1.

Таблиця 2.1.

Польща. Останні економічні показники

	2016	2017	2018	2019
ВВП, дол.	489,1	444,8	496,8	525,5
ВВП на душу населення, дол.	25,015	24,914	29,426	33,480
Зростання реального ВВП, %	4,8	6,9	7,4	9,1
Залишок на поточному рахунку, %	-11%	-10,2	-14,7	-13,7
Експорт товарів та послуг, %	39,4	44,8	47,1	55,2
Інфляція, %	4,8	3,1	5,6	4,2
Рівень безробіття, %	24,8	20,3	21,6	26,7

Складено автором на основі джерела [61]

Що стосується України, то її економіка залишається вразливою до економічних потрясінь, і нам потрібно завжди підтримувати останні темпи структурних реформ щоб забезпечити довгострокове стійке зростання. Крім того, необхідні подальші структурні реформи, щоб поставити економіку на міцну основу та змінити спад внутрішнього виробництва та рівня життя населення. Довгострокові економічні перспективи України залежать від формування довіри інвесторів шляхом прискорення ринкових реформ, включаючи подолання корупції. Як правило, українська економіка зберігає значний потенціал для майбутнього розвитку і має всі шанси досягти досить високих темпів зростання. Останні економічні показники України можна подивитись у табл. 2.2.

Табл. 2.2.

Україна. Останні економічні показники

	2016	2017	2018	2019
ВВП, дол.	93,31	112,13	130,86	150,40
ВВП на душу населення, дол.	2211	2656	3113	3592

Зростання реального ВВП, %	5,9	8,4	5,3	6,9
Залишок на поточному рахунку, %	6,8	10,1	9,8	9,9
Експорт товарів та послуг, %	48,2	50,4	52,7	55,9
Інфляція, %	14,5	18,2	18,1	19,8
Рівень безробіття, %	8,4	7,8	11,2	11,9

Складено автором на основі джерела [61]

З української сторони існує багато бар'єрів для торгівлі. Для торгівлі багатьма товарами потрібні ліцензії та існують певні обмеження на торгівлю. Система сертифікації бере свій початок з попередніх років і охоплює широкий спектр продукції. Вони обмежують як імпорт, так і експорт. Крім того, низка інших нетарифних бар'єрів перешкоджає торгівлі та впливає на взаємні торгові відносини, оскільки багато з них призначені на запобігання імпорту. У 1993 р. уряди Польщі та України підписали Угоду про взаємне посилення та захист інвестицій, а також Конвенцію про уникнення подвійного оподаткування щодо податків на прибуток та майно. В основу торгових відносин України з Польщею покладено угоду про взаємний найм робочої сили, підписану в 1994 р. Це частина сукупності того, що становить домовленості, що регулюють економічні відносини між Польщею та Україною [22].

Польща та Україна є важливими регіональними державами. Доходи та витрати домогосподарств швидко зростали в обох країнах – хоча за європейськими стандартами середня заробітна плата все ще залишається дуже низькою. Польща та Україна мають великий економічний потенціал, а взаємні відносини далеко не вичерпані. Обидві країни мали значну користь від покращення зв'язків, оскільки шанси на різке збільшення вартості польсько-української торгівлі дуже великі. Польща має що запропонувати Україні, оскільки наша продукція відрізняється високою якістю та є дешевшою порівняно з іншими країнами. З іншого боку, дві економіки доповнюють одна одну лише частково, ніхто з партнерів не може запропонувати іншій сировині нафти або газу, але Польща має багаті ресурси міді, а Україна – залізних руд. Однак на розвиток товарної торгівлі впливають великі відмінності в

напруженості з такими факторами, як нестабільна правова система в обох країнах, велика кількість бюрократій та діяльність з організованою злочинністю в Україні [29]. Як зазначалось вище, з української сторони існує багато бар'єрів у торгівлі, і правила торгівлі дуже часто змінюються. Через постійні спекуляції на питаннях реприватизації, які були загальноновизнаними як далекосяжні наслідки позбавлення, деякі негативні тенденції продовжують погіршувати внутрішній діловий клімат України. Однак дві країни багато в чому доповнюють одна одну. Вони представляють значний діловий та людський потенціал з точки зору ринкових можливостей, а також освічених, кваліфікованих та заповзятливих жителів. Можна очікувати, що стимул у польсько-українських відносинах збереже тенденцію сильного зростання реального ВВП в обох країнах. Це може бути зміцнено за рахунок приватного споживання в Україні, спричиненого стрімким зростанням доходу. Постійна лібералізація економічної політики є ще одним стимулом для збільшення торговельних та інвестиційних відносин. Еволюційні економічні відносини також посилюються розвитком транскордонної інфраструктури та подальшим прогресом у реформуванні української економіки. Динаміку українсько-польської торгівлі можна побачити у табл. 2.3.

Табл.2.3.

Польща-Україна. Торгівля товарами

Період	Експорт, млн. дол.	Імпорт, млн. дол.	Загальна торгівля товарами, млн.дол.	Сальдо торгівлі товарами, млн.дол.
2016	3180,4	916,5	4096,9	2263,9
2017	3598,7	1825,3	5,424	1773,4
2018	4236,0	1612,6	5848,6	2623,4
2019	4947,7	2546,1	7493,8	2401,6

Складено автором на основі джерела [31]

Останні три роки були особливо сприятливими для торгівлі між Польщею та Україною. Що стосується імпорту, то темпи його зростання були менш стабільними, ніж темпи експорту. Після збільшення у 2017 році, відбувся спад у

2018 році на 14%. Зменшення вартості польського імпорту з України у 2018 р. призвело до скорочення імпорту залізної руди та нафти. Україна призупинила скорочення контрактів на прикордонному рівні та ввела заборону на експорт української нафти. Була накладена чергова заборона на вивезення дорогоцінних порід деревини та встановлені бюрократичні бар'єри на експорт інших видів деревини. Також були проблеми з експортом польського м'яса в Україну, зокрема експорту свиней на забій, через діяльність сільськогосподарського лобі [16].

Україна є другим за величиною торговим партнером Польщі серед країн СНД і десятим найбільшим експортним ринком. Однак на частку України припадає лише 6,4% загального обсягу експорту та імпорту Польщі. Загальний двосторонній товарообіг оцінюється у 8963,7 млн. дол. Внесок Польщі в українську торгівлю є більш вражаючим. Польща є п'ятою за експортом товарів у 2019 році та четвертою серед найбільших країн-джерел імпорту. Рисунки 2.1. та 2.2. ілюструють експорт Польщі в Україну та імпорт Польщі з України у період 2016-2019 років. Польський експорт є більш диверсифікованим. Вісім товарних груп – це найбільші експортні позиції Польщі, що становлять 82,5 % від загального обсягу експорту товарів у 2018 році. Кожна з цих товарних груп зафіксувала щонайменше 5 відсотків частки загального експорту. Однак, структура українського експорту до Польщі переважно складається з сировини та напівфабрикатів. З основних товарних ліній, деякі продукти призначені для подальшої промислової переробки.

Рис. 2.1. Експорт Польщі до України
Складено автором на основі джерела [14]

Рис. 2.2. Імпорт Польщі з України
Складено автором на основі джерела [14]

Основними товарами, що сприяли експорту Польщі в Україну в 2019 році (рис.2.3.) були: машини, електричні машини та прилади – 17,9%; пасажирські моторні транспортні засоби та їх частини – 13,1%; метали та металопродукції – 13,1%; пластмаси та гума – 11,9%; хімічні речовини – 9%; харчові продукти – 7,2%; інші – 27,8%.

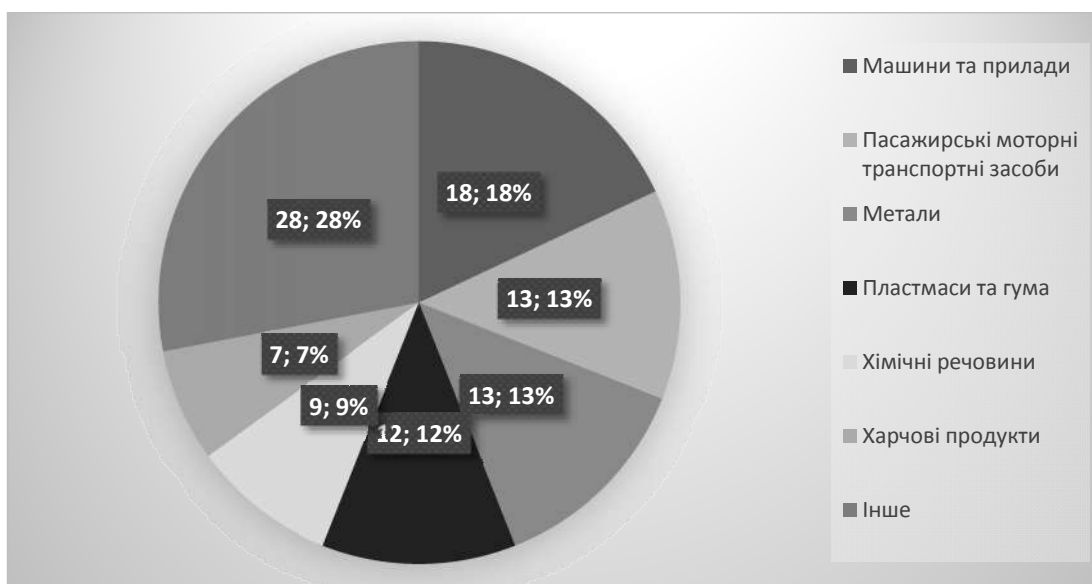

Рис. 2.3. Структура експорту Польщі в Україну

Складено автором на основі джерела [39]

Український експорт залишається висококонцентрованим щодо товарної структури. Він складається з таких товарів: (рис. 2.4.): мінеральні продукти – 33,8%; неблагородні метали та виробники металів – 33,6%; хімічні матеріали та вироби – 13,9%; харчові продукти – 6,4%; інше – 12,3%.

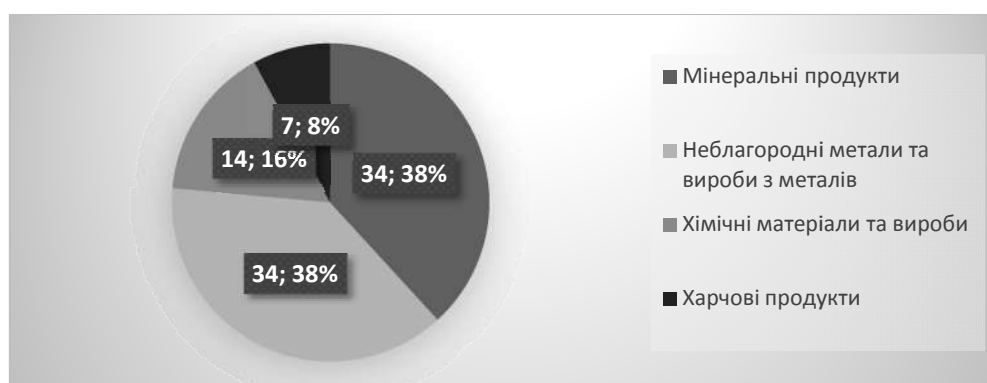

Рис. 2.4. Структура експорту України до Польщі

Складено автором на основі джерела [39]

На жаль, українські виробники за останні роки не змогли диверсифікувати експорт до Польщі. Він все ще значною мірою покладається на обмежений асортимент товарів з низькою доданою вартістю. У списку 30 провідних експортних товарів України немає товарів народного споживання. Основними товарами є залізні руди, вироби із чавуну та нелегованої сталі, газ,

феросплави, деревину, макухи, казеїн та електроенергію. Членство Польщі в ЄС не суттєво змінило позитивну тенденцію в динаміці комерційних відносин між Польщею та Україною та склад торговельної структури двох країн.

Існують важливі просторові відмінності в географічній структурі зовнішньої торгівлі товарами між регіонами України та Польщі. Як правило, лідерами торгових відносин з польськими партнерами є найбільш економічно розвинені та прикордонні регіони України [28]. Найбільший обсяг зовнішньоторговельного обороту товарами має м. Київ. Так, у 2019 р. загальний товарооборот м. Києва з польськими торговельними партнерами становив 1945,3 млн дол. На наступних місцях перебували Львівська, Дніпропетровська, Тернопільська, Донецька, Київська й Волинська області (табл. 2.4.). Водночас м. Київ є головним імпортером польських товарів, адже на столицю припадає понад 30 % усього польського імпорту в Україну.

Табл.2.4.

Показники зовнішньої торгівлі товарами регіонів України з партнерами в Республіці Польща в 2019 р.

Регіон, область	Експорт товарів		Імпорт товарів		Сальдо	Коефіцієнт збалансованості торгівлі товарами
	Обсяг, млн.дол.	Місце Польщі серед країн – торгових партнерів	Обсяг, млн.дол.	Місце Польщі серед країн – торгових партнерів		
Волинська	125,6	2	86,5	6	39,0	0,18
Вінницька	74,5	3	27,6	3	46,9	0,46
Дніпропетровська	360,7	5	289,7	3	71,0	0,11
Донецька	238,2	4	31,3	9	206,9	0,77
Житомирська	51,1	2	42,7	3	8,4	0,09
Запорізька	134,9	4	43,7	4	91,2	0,51

Закарпатська	60,9	4	46,7	6	14,2	0,13
Івано- Франківська	30,8	3	54,0	2	-23,3	-0,27
Кіровоградська	6,2	18	8,1	10	-1,9	-0,13
Київська	47,6	11	199,1	4	-151,5	-0,61
Львівська	311,7	1	452,6	1	-140,9	-0,18
Луганська	50,8	2	14,0	3	36,8	0,57
Миколаївська	31,4	11	34,2	7	-2,8	-0,04
Одеська	25,9	17	35,2	8	-9,3	-0,15
Полтавська	22,0	20	23,4	8	-1,4	-0,03
Рівненська	54,4	1	44,0	1	10,4	0,11
Сумська	7,9	15	31,2	6	-23,3	-0,59
Тернопільська	159,1	1	129,1	1	30,0	0,10
Харківська	21,2	12	45,6	9	-24,4	-0,30
Херсонська	7,3	9	14,3	4	-6,9	-0,32
Хмельницька	30,9	2	36,8	2	-5,9	-0,09
Черкаська	37,3	2	18,3	5	19,0	0,34
Чернівецька	6,0	6	11,6	3	-5,6	-0,32
Чернігівська	16,0	8	15,1	9	1,0	0,03
м. Київ	251,0	11	779,3	5	-528,3	-0,51

Складено автором на основі джерела [13]

Найменші обсяги торговельного обороту товарами з Польщею у 2019 р. мали Кіровоградська, Чернівецька, Херсонська, Чернігівська й Сумська області. Позитивне сальдо зовнішньоторговельного обороту товарами з Польщею у 2019 р. мали 12 регіонів України. Найбільше позитивне сальдо мала Донецька область за рахунок постачання в Польщу продукції металургійної й хімічної промисловості та машинобудування. Найбільше негативне зовнішньоторговельне сальдо у торгівлі товарами з Польщею було у м. Києва (основний імпортер польських товарів, а також у Київській та Львівській областях (табл. 2.4.)). Важливим показником зовнішньої торгівлі є коефіцієнт збалансованості, який розраховується як відношення зовнішньоторговельного сальдо до обороту торгівлі, а його значення може коливатись від -1 до 1. Оцінка

відповідного показника у розрізі областей України підтвердила, що відносно збалансованою є зовнішня торгівля товарами із Польщею у Чернігівській, Житомирській, Тернопільській, Дніпропетровській, Закарпатській й Волинській областях із незначним переважанням експорту над імпортом (показник близький до 0). Порівняно збалансованою є торгівля товарами у Миколаївській, Полтавській, Хмельницькій, Кіровоградській та Львівській областях, проте у структурі торгівлі переважає імпорт польських товарів над експортом у Польщу українських товарів. Найбільш незбалансованою є зовнішня торгівля товарами із Польщею у Донецькій, Луганській, Київській, Сумській та Вінницькій областях та м. Києва. Варто зазначити, що в географічній структурі зовнішньої торгівлі товарами між Україною й Польщею лідируючі позиції займають найбільш розвинуті в економічному відношенні регіони та прикордонні з Польщею області України.

Потенціал взаємної торгівлі Польщею використовується набагато ефективніше, ніж Україною, що створило помітну асиметрію у торговельно-економічних зв'язках. Республіка Польща є стратегічно важливим партнером України у торгівлі товарами та послугами, а також у всіх інших формах міжнародних економічних відносин.

2.2. Аналіз інвестиційного співробітництва між Україною та Польщею

Польща є однією з країн з найбільшою політичною та економічною стабільністю в Європі. ВВП країни зростає втричі швидше, ніж у середньому по ЄС, а експорт зріс більш ніж у двадцять разів з 1995 року. Польща посідає 5 місце в рейтингу серед усіх європейських країн, які вважаються найбільш привабливими для нових інвестицій. Тисячі іноземних компаній вже отримують прибуток, інвестуючи в різні сектори польського ринку. Вигоди від вибору Польщі як місця для інвестицій варіюються від її географічного розташування до її економічного потенціалу та людських ресурсів. Багато факторів відіграють важливу роль у розробці нового інвестиційного плану, включаючи стратегічні міркування, правові норми та можливості для бізнесу,

створені місцевим ринком [30]. Будь-яка країна, яка хоче залучити іноземних інвесторів, повинна мати міцну основу для динамічного розвитку. Конкурентоспроможність польської економіки також посилюється за рахунок інвестиційних стимулів. Завдяки інвестиційній політиці уряду польська економіка є однією з найперспективніших для іноземних інвесторів [34]. Польське законодавство не проводить розмежування між внутрішніми та міжнародними інвесторами, що дозволяє іноземним інвесторам ефективно працювати в країні та легко перераховувати прибуток за межі Польщі. Новий Закон про підтримку інвестицій пропонує ряд інвестиційних стимулів для іноземних компаній по всій Польщі. Залежно від типу інвестицій, польський уряд пропонує привабливі стимули для інвесторів, які інвестують у райони з високим рівнем безробіття. Малі та середні підприємства отримують субсидії у розмірі 50-65%, а в секторі досліджень та розробок субсидії можна отримати навіть до 100% [35]. На нашу думку, можна виділити такі вигоди від інвестування в Польщі:

- Великий внутрішній ринок – 38-мільйонний споживчий ринок Польщі є одним з найбільших у Європі, що дозволяє будь-якому інвестору розширити свої бізнес-перспективи. Через високий внутрішній попит Польща може впоратися зі зростаючим пропозицією товарів/послуг та коливаннями світової економічної ситуації, забезпечуючи місцевим підприємцям стабільний внутрішній попит.
- Стратегічне розташування країни, добре розвинена інфраструктура та сучасна транспортна система забезпечують легкий доступ до інших європейських країн та ринків з 500 мільйонами споживачів.
- Якісна продукція та послуги при відносно низьких витратах на робочу силу.
- Багато державних стимулів, спрямованих на залучення прямих іноземних інвестицій. У країні існує 14 спеціальних економічних зон, що передбачають звільнення від податку на прибуток підприємств та сплату податку на майно. Інвестор також може подати заявку на пряму державну

субсидію в рамках Системи підтримки інвестицій, що має особливе значення для польської економіки.

- Макроекономічна стабільність – Польща – єдина країна в Європі, яка unikнула кризи, а державні фінанси залишаються набагато здоровішим, ніж у середньому по ЄС. Стабільність та безпека, гарантовані членством у НАТО та ЄС, роблять Польщу надійним та важливим торговим партнером для іноземних інвесторів.

Що стосується України, то незважаючи на адміністративні труднощі, інвестиційний клімат в Україні значно покращився за останні роки. Позитивні зміни були досягнуті в галузі податків, валюти, банківської справи та боротьби з бюрократією. Індекс ведення бізнесу Світового банку також свідчить про значне поліпшення інвестиційного клімату в країні. В даний час Україна займає 64-е місце (із 190 країн) за рейтингом легкості ведення бізнесу, рейтинг "Doing Business 2020" піднявся на сім позицій з моменту останнього видання.

Інвестиції в Україну привабливі з багатьох причин, зокрема це наявність одного з найбільших внутрішніх ринків Європи з 47 мільйонами споживачів; стратегічне географічне розташування – країна розташована біля воріт Європи, Росії та Азії; державні реформи, спрямовані на поліпшення ділового клімату та збільшення припливу інвестицій; наявність кваліфікованої та дешевої робочої сили; наявність енергетичних та мінеральних ресурсів; велика сільськогосподарська галузь з високим потенціалом та добре розвинена транспортна інфраструктура [38].

Одним із пріоритетних завдань України визначено поглиблення інтеграції у європейський економічний, політичний та правовий простір. Західна (європейська) спрямованість співпраці залишається надзвичайно актуальною для України [27]. Серед важливих мостів, що з'єднують нашу країну із Західною Європою є українсько-польська двостороння співпраця та пріоритетність економічного аспекту двосторонніх відносин зокрема. Одним із найефективніших механізмів соціально-економічних перетворень зовнішньоекономічних зв'язків країни та її регіонів є активізація

інвестиційного процесу, який визначає не тільки рівень економічного розвитку держави та певного регіону у далекому майбутньому, а й безпосередньо впливає на процеси відтворення господарства загалом. Для економіки України, зокрема її областей, особливе значення мають не внутрішні інвестиційні ресурси, а зовнішні іноземні інвестиції. Сьогодні вони є тим ресурсом, який може найбільше сприяти підвищенню ефективності діяльності українських компаній, а отже, розвитку відповідних територій та міст, покращенню соціального захисту.

Однак, слід зазначити, що динамічний розвиток польсько-українських відносин вимагає посилення співпраці у інвестиційних питаннях, що дало б змогу використовувати економічний потенціал обох країн. Перші ознаки співпраці з питань інвестицій та виробництва між Україною та Польщею супроводжувались низкою негативних явищ: недосконала галузева структура та шляхи залучення польських інвестицій, низькі інвестиції, висока концентрація інвестицій в обмеженій кількості регіонів України, незадовільна участь польських інвесторів в інноваціях. Однак, незважаючи на негативні наслідки світової фінансової кризи та внутрішні проблеми, динаміка інвестиційного співробітництва двох держав, починаючи із 2016 р., демонструє тенденцію до зростання (рис. 2.5). Протягом 2019 р. найбільші обсяги польських капіталовкладень залучено у такі види економічної діяльності: фінансова та страхова діяльність (45,5 %); промисловість (33,5 %); оптово-роздрібна торгівля, ремонт автотранспортних засобів і мотоциклів (9,7 %); сільське, лісове та рибне господарство (3,9 %); адміністративне та допоміжне обслуговування (1,8 %) [60]. На сьогодні в Україні успішно працюють такі підприємства та компанії з вагомими польськими інвестиціями, як фабрика будівельної кераміки «Cersanit», деревообробна фабрика «Varlinek», меблева фабрика «Новий Стиль», фабрика упаковки «Кен-Пак», фабрика автозапчастин «Inter Groclin», завод металообробки «Полімекс-Мостосталь», підприємство з виробництва фарб «Sniezka Ukraine», банківсько-фінансові установи (ПАТ

«Credobank», ПАТ «Ідея-банк», страхова компанія «PZU Україна»), найбільший польський ритейлер «LPP SA» тощо.

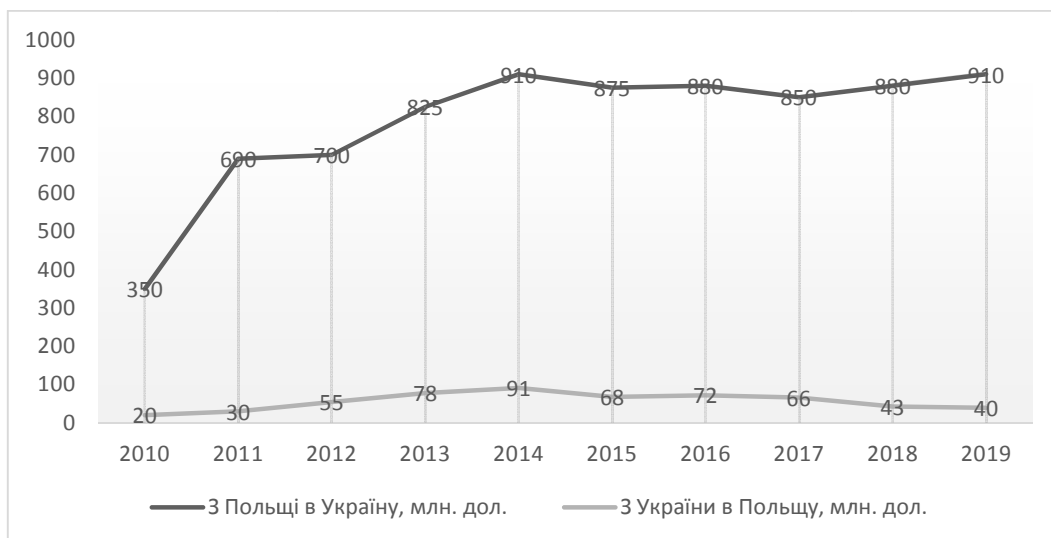

Рис. 2.5. Динаміка українсько-польської інвестиційної співпраці за 2010-2019 роки

Складено автором на основі джерела [20]

Протягом 2019 р. сума прямих польських інвестицій, вкладених в економіку України, складала 1,3 % від загального обсягу іноземних інвестицій з економіки країн ЄС в економіку України (рис. 2.6.).

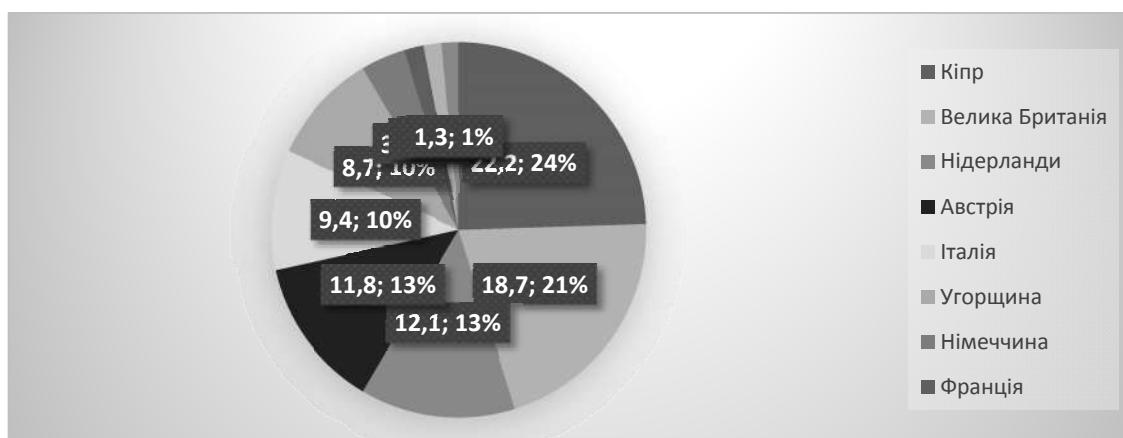

Рис. 2.6. Прямі іноземні інвестиції з економіки країн ЄС в економіку України у 2019 році, %

Складено автором на основі джерела [59]

За даними Державної служби статистики України, у 2019 р. у польську економіку було вкладено 0,6 млн дол. прямих українських інвестицій, що

становить 7,5 % від загального обсягу українських інвестицій в економіку країн ЄС (рис. 2.7.). Втім, обсяг фактичних українських інвестицій у Польщу, які з різних причин не включені до статистики України перевищує 1 млрд. дол.

Найбільшими українськими інвестиційними проектами в Польщі є металургійний комбінат «Гута Ченстохова» (інвестор – «ІСД»), суднобудівельний завод «Сточне Гданське» (інвестор – «ІСД»), «Гута Покуй» (інвестор – група «Приват»), завод освітлювальних приладів «Helios» (інвестор – «Іскра»), плодOPERERобний завод «Т.В.Fruit Dwikozy» (інвестор – компанія «Т.В.Fruit» (власник торговельної марки «Яблуневий дар»), Мазовецький сироварний завод «Ostrowia» (інвестор – група компаній «Milkiland») [47].

У цьому контексті особлива роль належить транскордонному співробітництву, яке є одним із факторів, які можуть стимулювати зовнішньоекономічну діяльність України. Найбільш ефективним механізмом здійснення транскордонної співпраці між Україною та Польщею є участь відповідних сторін у діяльності єврорегіону «Буг» та Асоціації «Карпатський єврорегіон». Адже домінуючим фактором розвитку взаємовигідних відносин між Україною та Польщею в межах єврорегіонів є торгово-економічна діяльність, включаючи інвестиційну співпрацю. Її результати втілюються у створенні та функціонуванні на субрегіональному рівні спільних виробничих підприємств, промислових та інтелектуальних економічних об'єднань, налагоджується спільна діяльність торговельних установ та комерційних об'єктів, а також спостерігається стійка тенденція до нарощування обсягів експортно-імпортних операцій та активізація інвестиційної діяльності між сторонами.

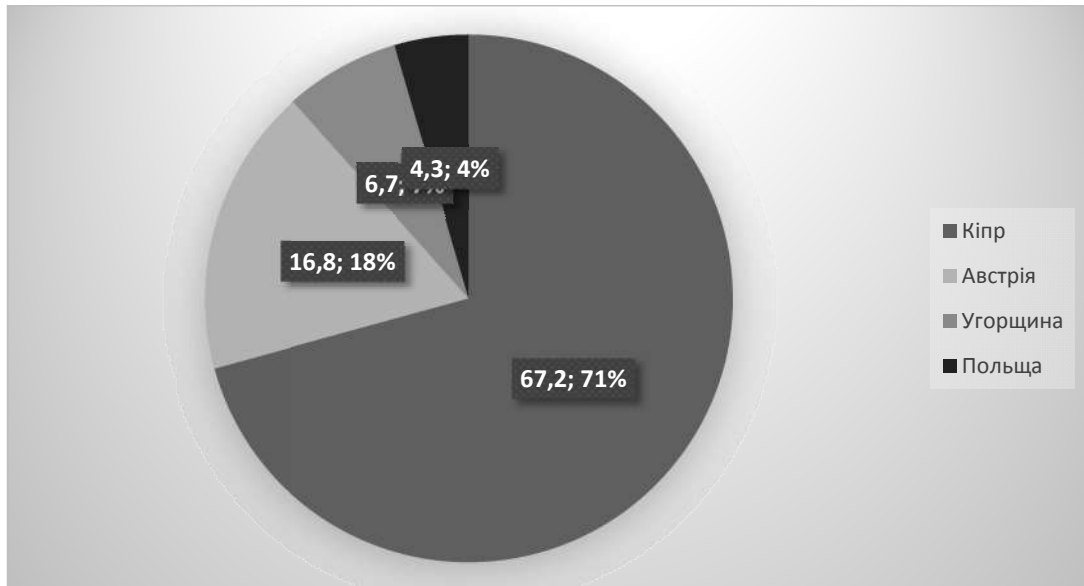

Рис. 2.7. Прямі іноземні інвестиції з економіки України в економіку країн ЄС у 2019 році, %

Складено автором на основі джерела [59]

Формування відтворювальної моделі економічних відносин України з Польщею, на основі взаємних інвестиційних потоків, з одного боку, підвищить ефективність ринкової трансформації української економіки, структурних перетворень і оновлення товаровиробництва і структури експорту, а з іншого боку, переведе українсько-польське співробітництво на якісно вищий щабель, дозволить реалізувати весь його спектр на принципах стратегічного партнерства та у довгостроковій перспективі сприятиме економічній інтеграції України у Європейський Союз на взаємовигідних партнерських засадах [46]. Основною перешкодою на шляху польських інвестицій в Україну є високий рівень трансакційних витрат, тобто витрат, пов'язаних з координацією і взаємовпливом економічних суб'єктів. Можна виділити такі групи трансакційних витрат польського інвестування української економіки:

- витрати на пошук інформації (зокрема, в Україні немає повноцінного моніторингу попиту і пропозиції, а також використання іноземних інвестицій) та витрати, пов'язані з несумісністю української та прийнятої у світі обліково-інформаційної системи;

- витрати на вимір і розрахунки, необхідні для визначення якості інвестиційних об'єктів та ефективності інвестиційних проектів. Невміння українських бізнесменів та експертів, що їх обслуговують, правильно оцінити ефективність, об'єктивно (не занижуючи і не завищуючи) навести переваги і недоліки проектів і правильно обґрунтувати доцільність участі у них можливих інвесторів, надмірно збільшує тривалість передінвестиційної фази інвестиційного циклу, що стримує потенційних іноземних інвесторів, в тому числі й польських;

- витрати на захист прав власності. В українському законодавстві нечітко визначені права власності іноземних інвесторів. Польських інвесторів не влаштовують надто високі витрати на страхування і захист, арбітраж, складування тощо;

- витрати захисту від третіх осіб (держави, організованої злочинності тощо). Нестабільність українського законодавства обумовлює необхідність великих затрат на юридичні консультації, найму на роботу кількох (замість одного) юристів і бухгалтерів, які повинні постійно поновлювати інформацію про діюче законодавство;

- витрати, пов'язані з бюрократизацією і корупцією. Державний апарат, який за нормальних умов повинен розглядатися як сфера послуг, що сприяє розвитку інвестиційного процесу, фактично є інструментом для створення перешкод на шляху іноземного інвестора та унеможлиблює так званий "one-stop investment process", тобто найпростішу процедуру реєстрації іноземних інвестицій;

- витрати ухилення контрагентів від виконання умов контракту. Ці витрати виникають у зв'язку з низькою платоспроможністю українських підприємств, недостатнім управлінським і маркетинговим досвідом, а часто й небажанням деяких українських бізнесменів виконувати всі договірні зобов'язання.

Існують «бажані» та «небажані» інвестиції з Польщі в Україну [40]. До «бажаних» належать: 1) інвестиції, які максимально сприяють налагодженню

техніко-технологічних обмінів, залучають знання, досвід управління, розвиток кооперації та промислової кооперації та сприяють підвищенню конкурентоспроможності національної продукції на внутрішньому та зовнішньому ринках, забезпечуючи таким чином двосторонню торгівлю; 2) інвестиції в “інтелектуальний капітал”, тобто фінансові вкладення в науково-дослідну діяльність у вигляді інновацій у виробництві, послугах, венчурних проектах, формуванні нових дослідних груп, інвестиції в освіту, підвищення кваліфікації, підготовку кадрів. Реалізація цього напрямку інвестиційного співробітництва України і Польщі також повинна передбачати створення відкритих для ЄС та інших країн світу програм, які дозволять використовувати додатковий капітал та найсучасніші досягнення науково-технічного прогресу. Отже, залучення польських інвестицій в інтелектуальний розвиток України безпосередньо пов’язується з попереднім пріоритетним напрямком інвестування і є його матеріальною основою, а також тим інструментом, який дозволить Україні будувати незалежну зовнішньоекономічну політику і тактику, а не перетворюватися у придаток інших країн, і розглядається нами як засіб прискорення інтеграції у Європейський Союз та світогосподарський простір [50]; 3) інвестиції у фінансовий та банківський розвиток, страхування, транспорт, прикордонну службу тощо. Інвестиції в інфраструктуру, по-перше, розширюють сферу інвестицій, по-друге, вони зменшують трансакційні витрати для компаній і, по-третє, з огляду на вищесказане, вони кристалізують відносні вигоди, очищаючи відносні ціни різних фінансових шарів і нефінансовий характер і, як наслідок, зменшують їх. Фахівці Департаменту торгівлі та економіки Посольства Республіки Польща в Україні виділяють, зокрема, такі основні напрямки експорту інвестицій в Україну: електроенергія, гірничодобувна промисловість, сільське господарство, обладнання та промислова модернізація. Рівень інституційного та структурного розвитку базової системи Польщі та особливо України, з одного боку, вимагає переходу до вищезазначених сфер інвестиційного співробітництва, а, з іншого боку, не дозволяє повною мірою сприймати та впроваджувати всі ці сфери в бізнес.

Досягнення пріоритетних цілей інвестування можливе за умов реформування моделі двосторонніх економічних відносин, а також входження обох країн у простір нових гео економічних структур.

До «небажаних» інвестицій варто віднести: 1) інвестиції, що викликають негативні зовнішні ефекти (наприклад, пов'язані з перенесенням в Україну шкідливих виробництв); 2) інвестиції, які здійснюються у безперспективні з макроекономічної точки зору галузі української економіки, тобто валютні надходження, які спотворюють структуру розміщення ринкових ресурсів (фінансових, матеріальних, людських), перенаправляючи їх з більш ефективних підприємств (галузей) у менш ефективні, що призводить до консервації кризового стану української економіки; 3) інвестиції, що створюють монопольний ринковий ризик. Значно інвестуючи в найбільшу та найперспективнішу компанію в галузі, іноземний інвестор не тільки загрожує існуванню інших виробників у цій галузі, але часто вимагає від приймаючої держави виключних прав та переваг, що є вкрай небажаним для національної економіки.

2.3. Оцінка стану міграційних процесів

Польща – найближчий сусід України, з яким міграційні зв'язки завжди були активними. Масові переміщення населення між Польщею та Україною зумовлені географічною близькістю, розвиненими транспортними зв'язками, тісними історичними зв'язками, наявністю національних меншин по обидва боки кордону, культурними та мовними спорідненостями, родинними зв'язками тощо. Добросусідські відносини між двома країнами мають велике значення, спрямоване не лише на розвиток двостороннього співробітництва, а й на підтримку європейських інтеграційних прагнень України. Через це режим на кордоні між Польщею та Україною завжди був досить ліберальним. У 90-х роках фактично було вільне пересування через кордон, і з введенням віз Польщею під час вступу до ЄС (2003 р.) Поляки продовжували забороняти безвізовий в'їзд до України, тоді як українці

отримували безкоштовні польські візи. З приєднанням Польщі до Шенгенської зони (2007 р.) Вимоги до віз значно зросли, але Польща, яка відкрила консульства та візові центри в 14 містах України, видає найбільшу кількість шенгенських віз для українців, значна кількість яких є довгостроковими та багаторазовими.

Особливістю транскордонної мобільності українців до Польщі є її регіональний вимір. Населення західних областей України бере найактивнішу участь, що пов'язано з близькістю до кордону, лінгвістичною компетенцією, історичною пам'яттю про приналежність до сусідньої держави, усвідомленням ситуації на протилежній кордон тощо. Так, за даними опитування транскордонних пасажирів, що провели польські статистичні служби, 64,3 % українців, які перетинали польський кордон, проживали у тридцяти кілометровій прикордонній смузі. На відстані 30–50 км від кордону мешкали 10,7 % міжнародних пасажирів, 50–100 км – 15,1 %, і лише 9,9 % – на відстані понад 100 км від кордону [54].

Виїзди українців з метою працевлаштування у сусідній державі поділяються на дві нерівні групи. Перша з них – це відносно нечисленне працевлаштування на більш-менш тривалий час, здебільшого фахівців, вчителів, медиків, кваліфікованих робітників. Зацікавлення Польщі у кваліфікованих мігрантах виявляється у спрощенні порядку їхнього працевлаштування. Так, викладачі вишів, науковці, вчителі іноземних мов не потребують оформлення дозволу на працевлаштування. За нинішніх обставин в Україні зростання цього сегменту трудової міграції вірогідне і вже спостерігається. Згідно з даними обстежень Держстату, основні сфери зайнятості українців у Польщі – сільське господарство, будівництво, сектор домашніх господарств. У 2019 році, порівняно з 2018, розподіл мігрантів за видами діяльності дещо змінився. Провідною галуззю залишилося сільське господарство, проте його частка скоротилася – 35,1 %. Натомість значно зросла зайнятість в торгівлі – 20,8 %. Дещо збільшилася також і частка тих, хто працював у домогосподарствах – 17,3 % (рис. 2.8). Домогосподарства,

сільське господарство – основні сфери прикладання праці жінок, які становлять майже половину українських працівників-мігрантів у Польщі (46,4 %), будівництво, промисловість – чоловіків. Українці займалися переважно некваліфікованою працею – 63,7 %, попри те, що вищу освіту мали понад 30 % мігрантів.

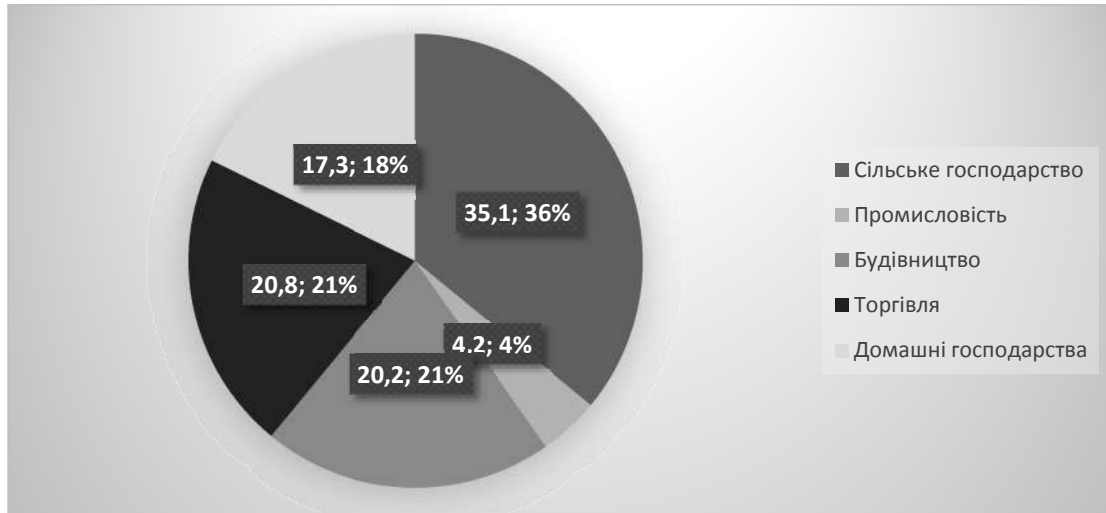

Рис. 2.8. Розподіл українських трудових мігрантів у Польщі за видами діяльності за 2019 рік

Складено автором на основі джерела [57]

Національний банк України оцінює загальний приплив грошових переказів мігрантів у 2019 році в 11,8 млрд доларів (рис. 2.9.). Обсяг грошових переказів збільшувався поступово до 2015 року, зменшившись на чверть у 2014 році (через конфлікт між Україною та Росією, де більшість грошових переказів походила на той час), але з тих пір збільшився. Частка грошових переказів у ВВП України значно зросла в 2015 році (коли ВВП України впав на третину в доларах США) і з тих пір продовжує зростати, хоча і повільнішими темпами.

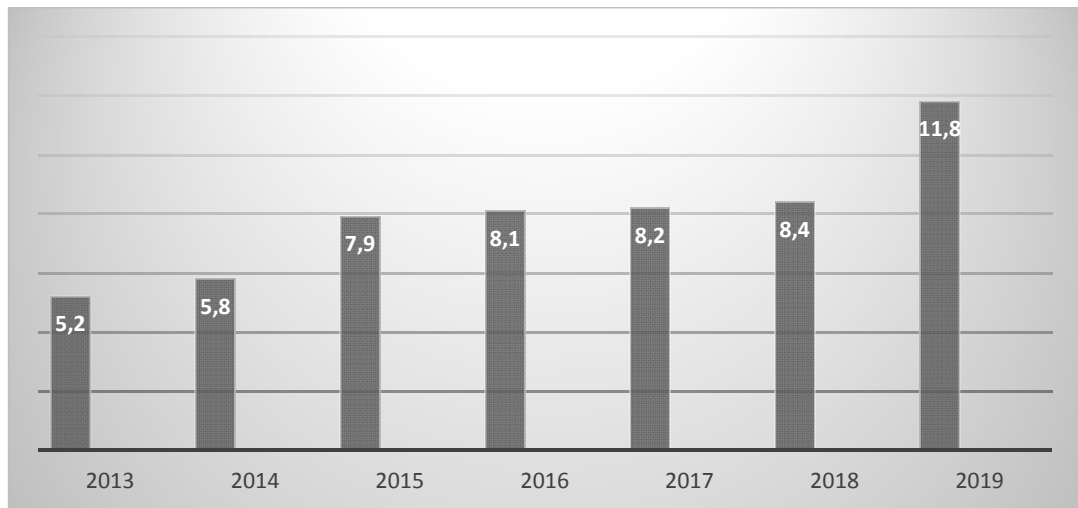

Рис. 2.9. Приплив особистих грошових переказів до України за 2013-2019 рр.
млрд. дол.

Складено автором на основі джерела [62]

З 2016 року Польща замінила Росію як основну країну, з якої надходять грошові перекази (рис. 2.10). У 2018 році 33% грошових переказів надійшло з Польщі, 32% з інших країн-членів ЄС, 9% з Росії та 9% з США та Канади. Загалом, згідно зі статистикою НБУ, 51% грошових переказів у 2019 році надходили за офіційними каналами (тобто через банківські рахунки та системи грошових переказів), а 49% - за неформальними каналами (у грошовій або натуральній формі). Грошові перекази з неформальних каналів оцінюються за допомогою опитувань, проведених центральними банками, і порівнюються між країнами, які надсилають та отримують грошові перекази. У випадку Польщі та Чехії між 92% та 94% грошових переказів, які українські мігранти відправляють додому, передаються неформальними каналами. Частка становить 75% для Росії, 51% для Італії та 13% для Німеччини. У статистиці НБУ щодо грошових переказів, отриманих із США, Великобританії та решти світу, 99-100% грошових переказів зазначаються як отримані офіційними каналами. Це свідчить про те, що загальна сума грошових переказів, про яку повідомляє центральний банк, може бути занижена, оскільки статистика може не включати неформальні грошові перекази, отримані від деяких країн.

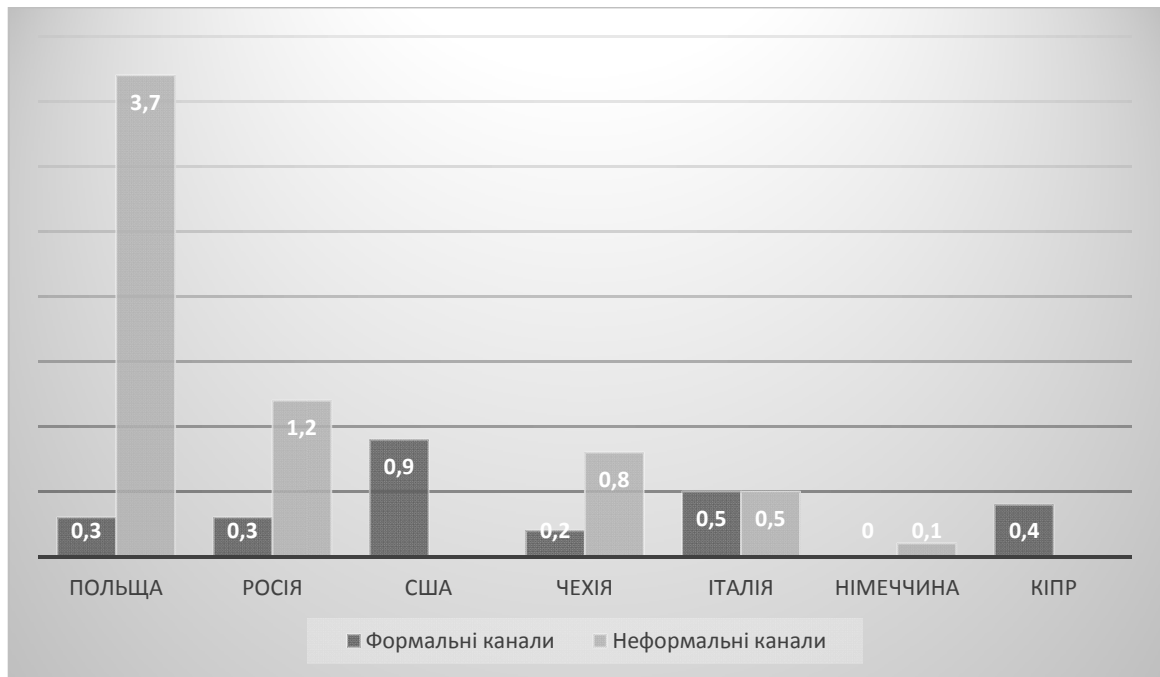

Рис. 2.10. Грошові перекази в Україну за 2019 р., млрд. дол.

Складено автором на основі джерела [52]

Варто зазначити, що Польща відчуває нестачу робочої сили в контексті успішного економічного розвитку та низького рівня безробіття. Попит на додаткову робочу силу зростає через масовий виїзд поляків (1,5-2 мільйони) до інших країн ЄС з вищими зарплатами, ніж у Польщі. За даними Польської асоціації підприємців та роботодавців, щоб не втратити економічне зростання, країні потрібно буде на 5 мільйонів більше працівників у найближчі 20 років. Однак вже зараз третина польських компаній стикається з проблемами найму персоналу, особливо робітників, і через це 39% компаній планують наймати українців.

Окрім економічних факторів, активізації української міграції до Польщі сприяють політичні фактори, зокрема шлях України до європейської інтеграції, який пропонує можливість українцям подорожувати безвізом по ЄС, це спрощує та значно зменшує витрати на пошук роботи чи навчання за кордоном [56]. З іншого боку, політика польського уряду та інтерес компаній визначають постійне розширення легальних можливостей працевлаштування українців у Польщі. Наприклад, власники біометричних паспортів, які в'їхали без візи, отримали право тимчасово працювати без дозволу на роботу, але

лише відповідно до запиту роботодавця, зареєстрованого місцевою владою. З 2008 року така заявка стала основою для отримання робочої візи терміном на 6 місяців протягом календарного року для громадян країн Східного партнерства та Росії. Однак сьогодні українці можуть шукати роботу самостійно, без посередників та не проходячи візових процедур, після прибуття до Польщі. Якщо вони планують зробити це довше, ніж 90-денний безвізовий режим, вони повинні зв'язатися з Імміграційним департаментом для продовження. У січні 2018 року набули чинності зміни до трудового законодавства Польщі, згідно з якими вводиться дозвіл на роботу для сезонних робіт на 9 місяців.

Після початку російської військової агресії кількість українських громадян, які шукають притулку в Польщі, також різко зросла. Якщо до війни їх було кілька десятків на рік, то в 2014-2015 роках - понад дві тисячі на рік. За цим показником Україна посіла друге місце після Росії. Більшість шукачів притулку прибули з Донецької та Луганської областей (47%) та Криму (10%). Водночас позитивних рішень щодо цих запитів небагато, близько 4% (таблиця 2.5). Хоча польські посадовці мотивували свою відмову від розміщення в країні біженців з Близького Сходу тим, що вони вже прийняли мільйон біженців війни з України, в дійсності українці у Польщі аж ніяк не шукачі міжнародної допомоги, а працівники, необхідні економіці.

Табл. 2.5.

Чисельність поданих громадянами України клопотань про притулок в Польщі та прийнятих за ними позитивних рішень, 2015-2019 рр.

Рік	Клопотання про притулок, подані громадянами України		Прийняті рішення		
	Чисельність	Частка від загальної кількості	Надано статус біженця	Надано статус особи, що користується додатковою формою захисту	Надано захист від вислання

2015	49	0,3	2	6	7
2016	2323	35	-	7	10
2017	2309	20	2	25	5
2018	1236	10	32	65	-
2019	231	16	3	53	1

Складено автором на основі джерела [45]

Ще однією категорією українців, кількість яких швидко зростає, є студенти польських вищих навчальних закладів (табл. 2.6). За останні роки Польща доклала багато зусиль для розвитку системи надання освітніх послуг іноземцям. З одного боку, це вигідний бізнес, з другого – засіб збереження та розвитку системи вищої освіти в умовах, коли внаслідок демографічної кризи та виїзду молоді за кордон вона потерпає від дефіциту абітурієнтів та студентів. Крім того, освіта іноземців є важливим способом поповнення трудових та інтелектуальних ресурсів країни. Тому, згідно із законодавством, яке набрало чинності у 2014 році, іноземні випускники польських навчальних закладів після закінчення університету мають можливість протягом року залишатися в країні для пошуку роботи.

Табл. 2.6.

Чисельність іноземних студентів, у тому числі громадян України, які навчалися у Польщі у 2017-2019 роках

Навчальний рік	Іноземні студенти	Громадяни України
2017/2018	66893	38412
2018/2019	69102	39023

Складено автором на основі джерела [44]

Варто відзначити збільшення зайнятості фахівців у Польщі. Все частіше українці займають робочі місця, які вимагають певної освіти та професійних навичок. На сьогодні 15 000 українців працюють у науково-технічній галузі. Серед лікарів-іноземців, яких у Польщі нараховується 1137, українців третина – 3066. Через безпрецедентний обсяг і склад сучасної міграції українців до Польщі це не може не вплинути на ситуацію в обох країнах та відносини між ними. Оскільки причини міграції в першу чергу соціально-економічні,

найпомітніший вплив є у відповідній галузі. Завдяки українцям польська економіка задовольняє попит на робочу силу. А Україна отримує дохід від мігрантів у чотири рази вищий, ніж заробітна плата в Україні, яку вони виплачують сім'ям вдома. За підрахунками Національного банку Польщі, загальний заробіток українців у Польщі у 2019 році склав 14,7 млрд злотих. Обсяг грошових переказів, надісланих в Україну, досяг 8,1 млрд злотих (2,22 млрд. Доларів США). Ці фонди відіграють важливу роль як захист від соціальних потрясінь і є фактором протидії бідності багатьох українських домогосподарств. Варто зазначити, що в умовах високого попиту на українську робочу силу, а також у відповідь на запровадження безвізу, що викликало занепокоєння у польських роботодавців з приводу можливого виїзду українських працівників до інших країн ЄС. Зі зростанням заробітної плати, у 2019 році зарплата українців у Польщі зросла на третину.

Необхідно враховувати зростаючу роль української діаспори в Польщі, яка за останні роки збільшилася, збагатившись приходом освічених та активних мігрантів, посилених появою нових українських організацій, спектр діяльності яких розширився від переважно освітньої і культурної до консультативної, правозахисної, профспілкової [5]. У той же час необхідно враховувати формування подвійної ідентичності деяких мігрантів, інколи закріплену у подвійному громадянстві, та розповсюдження транснаціональної практики їхньої життєдіяльності.

Висновок до розділу 2

Аналізуючи міжнародну торгівлю України та Польщі, можна зробити такі висновки про стан торгівлі між ними:

1. Рівень торгівлі між Польщею та Україною низький, але зростає зі значними перспективами на майбутнє.
2. Підприємства малого та середнього бізнесу переважно працюють на національних ринках, а більшість міжнародної торгівлі проводиться більшими бізнес-одинацями.

3. Найбільшим викликом українському експорту є застарілі інституційні рамки, які погіршилися після вступу Польщі до ЄС.
4. Застосування інформаційно-комунікаційних технологій (ІКТ) може поліпшити шанси для очікуваного покращення українських інституційних рамок, таких як модернізація митниць.
5. Безпосереднє співробітництво між бізнесом у галузі ІКТ вдосконалив ефективність малого та середнього бізнесу у транскордонній торгівлі незалежно від реформ, здійснюваних урядом.

Щодо інвестиційного співробітництва, то його динаміка демонструє позитивну тенденцію, проте свідчить про суттєве перевищення обсягу польських інвестицій в Україну порівняно з обсягом інвестування українськими підприємцями у Польську державу. Нині існують значні перспективи розвитку інвестиційного співробітництва двох держав і особливе значення в цьому контексті належить міжрегіональному і транскордонному співробітництву, що відіграють роль чинника соціально-економічного розвитку регіонів та підвищення їхньої конкурентоспроможності.

Якщо говорити про міграційну політику, то в умовах масового виїзду українців до Польщі перед Україною постає принаймні два основних завдання. По-перше, зберегти за можливості циркулярну модель міграції в надії на еventуальне повернення мігрантів на Батьківщину. По-друге, забезпечити легальне працевлаштування українських мігрантів у Польщі, недискримінацію та дотримання їхніх прав, протидіяти зловживанням при працевлаштуванні.

РОЗДІЛ 3.

ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ЕКОНОМІЧНИХ ВІДНОСИН УКРАЇНИ ТА ПОЛЬЩІ

3.1. Головні проблеми співробітництва двох країн

На сьогодні, Польща і Україна мають величезний нереалізований потенціал в різних сферах економічного співробітництва. Таким чином, сьогодні сторони виявляють взаємний інтерес до необхідності підвищення ефективності транспортної інфраструктури, зокрема, до збільшення кількості вантажних перевезень залізничним транспортом та можливої лібералізації двосторонніх автомобільних та транзитних перевезень. Проводиться робота з розширення співпраці у повітряному та морському транспорті, країни активно співпрацюють у галузі дорожнього розвитку. Ефективна співпраця в енергетичній галузі може бути стратегічною не лише для Польщі та України, а й для Європейського Союзу. У цьому напрямку можна відкрити великі перспективи для побудови трубопроводу Одеса-Броди до Плоцька та Гданська [4]. Реалізація цього проєкту гарантувала б не тільки енергетичну Польщі та Україні, а й іншим європейським державам. Крім того, польська сторона зацікавлена у постачанні української електроенергії. В контексті розвитку енергетичного співробітництва Україна висловила бажання взяти участь у будівництві атомних електростанцій у Польщі та допомогти підтримці розвитку інфраструктурних проєктів у галузі ядерного регулювання. Польща та Україна мають значний потенціал у галузі військово-технічного співробітництва та у сфері забезпечення безпеки і оборони. Зокрема, сторони розглядають можливість створення змішаного військового підрозділу, який буде брати участь у проведенні миротворчих операцій. Крім того, окрім розвитку та поглиблення економічної співпраці, польський досвід адміністративно-територіальних реформ може бути корисним для України.

Варто зазначити, що сила стратегічного партнерства між Польщею та Україною впливає із загального розуміння викликів безпеці у Східній Європі. Питання безпеки відіграють вирішальну роль у порядку денному двосторонніх відносин. Вже у 2014 році сторони зрозуміли важливість надійної, стабільної та передбачуваної співпраці. Польща була одним із ініціаторів проєкту «Східне партнерство» у 2008 році, метою якого було зробити східні кордони ЄС більш безпечними та наблизити шість цільових країн до європейських стандартів. Польща завжди дотримувалася позиції, що двері НАТО повинні бути відкритими для України [3].

Однак є деякі проблеми, які неоднозначно впливають на відносини між двома країнами.

Піднесення націоналізму в обох країнах. Події Майдану та "гібридна війна", розпочата проти України, мали сукупний вплив на розвиток української громадськості. Окрім безпрецедентної консолідації громади проти політики Кремля, хвиля патріотичного піднесення набула безпрецедентних масштабів, що змусило українських політиків "йти в ногу з часом" відповідно до виборчих інтересів. Якщо певні проєкти, такі як декомунікація, можна розглядати як спробу сформувати нову соціальну ідентичність (хоча підхід, який застосовують деякі українські політики, може надихати на загрозливі соціальні суперечності), багато суперечливих рішень провокують не лише дещо суперечливі тенденції в українському суспільстві, але відображають непорозуміння з польськими партнерами. На жаль, цю причину не можна розглядати в односторонньому порядку, оскільки ми спостерігаємо конфлікт національних ідей. Прийшовши до влади, новий президент Польщі А. Дуда чітко зрозумів своє бачення моделі політичного курсу, яка полягає в тому, щоб стати сильною і впливовою національною державою, яка буде на рівних вести діалог з ЄС, захищати інтереси власної спільноти. Не дивно, що така політична платформа стала сприятливим середовищем для зростання національної ідеї в Польщі, а націоналістичні рухи набирають обертів у країні.

Деструктивна діяльність проросійських впливових осіб. Фактор націоналізму може успішно використовувати третя сторона, зацікавлена в поглибленні розбрату. Хоча не завжди вдало, але не безпідставно, українські експерти намагаються знайти російський слід по всіх суперечливих питаннях, ескалація українсько-польського протистояння, безумовно, відповідає інтересам Кремля, оскільки Москва стурбована інтеграцією України в євроатлантичну систему координат і готова будь-яким чином протистояти цьому процесу. Ескалація історичного протистояння, безсумнівно, грає на руку Росії, оскільки радикальна політика обох країн дозволяє створити навколо цієї ситуації широкомасштабне інформаційне поле [6]. Підливають масла у вогонь і ненависні польські експерти, які нібито майстерно виконують підготовлені їм ролі для формування образу «громадянина Польщі, що відстоює ідею домінування польської нації на українською» або своїми провокаційними заявами на російському телебаченні намагаються створити ЄС і Польщі образ, що асоціюватиметься з расизмом і зневагою до українського народу.

Проблема міграції. Варто зазначити можливість негативного впливу імміграційної ситуації на динаміку "антиукраїнського націоналізму" в Польщі. Тимчасова зайнятість українців у Польщі давно є незмінною традицією. За даними Міністерства сім'ї, праці та соціальної політики, у 2019 році агентства з працевлаштування запропонували українським працівникам 840 000 робочих місць, і офіційна кількість вакансій, як очікується, зросте до 1 мільйона. Попри потребу польської економіки у доступних трудових ресурсах та позитивному впливу українських мігрантів на її зростання, у маргінальних представників польської спільноти факт системного збільшення заробітчан з України викликає побічні соціальні ефекти – невиправдану ксенофобію та загрозливе почуття власного національного панування.

Відсутність достатнього політичного діалогу. Одним із досягнень української політичної формації є створення каналу комунікації із західними політичними елітами, що виявляється у частих візитах впливових лідерів західного світу в Україну та проти візитів українських політиків до Європи та

США. Однак, набувши в силу численних обставин ефективний інструмент, українська влада іноді не повністю використовує його важливий потенціал. Ця тенденція проявляється й у відносинах з Польщею. В оточенні А. Дуди помітно не задоволені дистанціюванням польської сторони від врегулювання конфлікту на Сході України, адже Польща відсутня на обох переговорних майданчиках та не має змоги демонструвати статус регіонального лідера завдяки участі у дипломатичних процесах пов'язаних з досягненням компромісу на території сусідньої держави. Водночас важко заперечити той факт, що Польща постійно наполягає на необхідності поглиблення двосторонніх політичних та економічних відносин на рівні України та ЄС. За таких обставин поляки відчували себе не лише головними посередниками в міжнаціональному діалозі, але й відстоювали право підтримувати інтереси України перед європейською спільнотою. Тому не дивно, що відокремлення Польщі у врегулюванні бойових дій на Донбасі на користь поглиблення відносин з, насамперед, Німеччиною не сприяє порозумінню Польщею з Україною. Організація діалогу з інших питань політичного та економічного співробітництва також бажана як потенціал для двостороннього партнерства. Причинами такої тенденції може бути недостатня дипломатична активність українського політичного становлення та тимчасове небажання польських політичних кіл активно спілкуватися з чинною українською владою, що ускладнює реалізацію масштабних проектів між двома країнами.

3.2. Перспективи та пріоритети розвитку співпраці між Україною та Польщею

Як ми знаємо, Польща є другим найбільшим торгівельним партнером України, а Україна займає чотирнадцяте місце серед найбільших торгівельних партнерів Польщі. Потенціал розвитку двосторонньої торгівлі залишається величезним і може стати основою поглиблення взаємозалежності. Угода про асоціацію, укладена між Україною та ЄС, надає додаткових імпульсів та простору для двосторонньої торгівлі. Останнім часом питання українських

мігрантів до Польщі набуло резонансу. У 2018 році українці отримали близько 81% всіх польських робочих віз, а загальна кількість українців, що працюють в Польщі, досягає, за деякими оцінками, двох мільйонів [25]. Динамічна економіка Польщі отримує вигоду від припливу української робочої сили, а українці, в свою чергу, мають змогу отримувати вищі заробітні плати в Польщі. Загальний обсяг коштів, що надсилаються працівниками з Польщі в Україну оцінюється на рівні 3 мільярдів доларів щорічно. Завдяки мовній, культурній та соціальній близькості, а також ліберальному польському законодавству, Польща стала головним напрямком для українських трудових мігрантів. Водночас це питання слід ретельно регламентувати, щоб мінімізувати ризики негативного сприйняття українців у Польщі та збільшення ксенофобії. Зростання міграційних потоків між Україною та Польщею, частково внаслідок лібералізації візового режиму з ЄС, також порушує питання прикордонного контролю та транскордонного співробітництва. Польща та Україна також мають схожі позиції щодо енергетичної безпеки в Європі. Диверсифікація поставок природного газу, гарантія транзиту російського газу територією України, відкриття європейського ринку скрапленого газу США, все це відповідає інтересам обох країн. У 2016 році Польща завершила будівництво СПГ-терміналу, а в 2022 році планує запустити Балтійський газопровід, який відкриє доступ до норвезького газу. Це дозволить Польщі відмовитись від нових закупівель газу у Росії, на яку в даний час припадає близько двох третин загального постачання газу в країну. Польща та Україна активно виступали проти будівництва газопроводу "Північний потік-2" через його довгостроковий негативний вплив на безпеку України. Польська енергетична компанія PGNiG постачає в Україну природний газ, обсяг якого в 2018-2019 роках досяг 200 мільйонів кубометрів. Однак безпека повинна бути в центрі уваги. Польща та Україна повинні реально оцінювати та глибоко розуміти інтереси один одного, а українці повинні звертати особливу увагу на різницю у сприйнятті загроз. Безпекове становище Польщі набагато краще, і порядок денний у сфері безпеки двох держав відрізняється, хоча й стратегічне бачення багато в чому спільне.

Україна повинна прагнути до прагматичної співпраці, а не до ідеологічно вмотивованої дружби. Для цього є широкі можливості: обидві країни сприймають одна одну як стратегічних партнерів та друзів, і немає серйозних причин для конфронтації між ними. Україна може допомогти Польщі збільшити вагу Східного партнерства у спільній політиці ЄС; а Польща може продовжувати підтримувати Україну на шляху до НАТО та ЄС. На наш погляд, взаємодія між Польщею та Україною може мати взаємовигідні перспективи. Зокрема, це співвідношення національних інтересів. Стратегічний підхід країн створює додаткові можливості для їх підготовки на міжнародній арені. Оточення А. Дуди повинно розуміти, що консолідація Польщі в статусі регіонального лідера або реалізація будь-якого масштабного геополітичного проекту неможлива без належних відносин з Україною. Повна участь польської сторони в українських політичних процесах може надати країні додаткові преференції та повноваження в рамках НАТО та ЄС, що було втрачено внаслідок вищезгаданого роз'єднання врегулювання ситуації в Україні та часткової невдачі Програми Європейського Східного Партнерства [43]. Польща повинна оновити свої позиції та ініціювати нову концепцію політики ЄС у східному напрямку, враховуючи досвід України. У свою чергу, Україна повинна залучити якомога більше впливових іноземних партнерів до власної підтримки. Крім того, слід зазначити, що законне бажання української влади піти на компроміс для врегулювання конфлікту на власних умовах буде надзвичайно складно реалізувати у форматі Нормандії. За таких обставин Київ не буде залучати реальну підтримку з боку інших впливових гравців, зокрема Польщі, яка межує з територією.

Також не слід забувати перспективи розвитку регіону "Балто-Чорноморський". Останнім часом ідея моделювання регіонального міжетнічного союзу у формі Балтійського союзу, до якого увійдуть країни Балтії, Польща, Україна (змінні поняття стосуються різних країн), набуває все більшої популярності. Такий геополітичний проєкт може остаточно закріпити статус Польщі як впливового регіонального суб'єкта та суттєво зміцнити свої

позиції на міжнародній арені, надавши додаткові інструменти впливу в діалозі з ЄС. Крім того, існує чіткий інтерес до практичної реалізації цієї ідеї Сполученими Штатами. Потенційний альянс не тільки забезпечить геополітичне відокремлення Росії від Західної Європи, але й послужить альтернативним інструментом захисту зовнішньополітичних інтересів США в Європі, оскільки численні питання в ЄС можуть допомогти досягти компромісу ЄС та Росія, не переходячи через інтереси Вашингтона. Навіть у малоімовірному випадку сценарію розпаду на цьому етапі Балто-Чорноморський союз міг би послужити своєрідною альтернативою, а регіональні політичні та економічні союзи замінили б масштабний наднаціональний союз. Хоча Україні вдалося підписати та реалізувати Угоду про асоціацію з ЄС, жорстокий спротив Росії та погіршення внутрішньополітичної ситуації в ЄС через референдум у Великобританії та зростаючі суперечки між країнами-учасницями можуть мати негативний вплив у подальшій європейській інтеграції. Виходячи з реальної ситуації, Балтійсько-Чорноморський союз міг би стати не тільки можливістю поглиблення партнерства з країнами-членами ЄС, але й важливим етапом на шляху становлення України у міжнародному політично-економічному вимірі.

Не можна забувати і про військову співпрацю, що дуже важливо для співпраці між Україною та Польщею. Польща, безсумнівно, стурбована існуванням військового конфлікту в сусідній з територією країні і зацікавлена в якнайшвидшій стабілізації ситуації. Оскільки Україна продовжує відігравати роль свого роду "буферної зони", здатної забезпечити комфортну відстань між Польщею та Росією, співпраця у військовій сфері та підтримка боєздатності української армії повинні бути серед пріоритетів польського керівництва [55]. У цьому відношенні відбулися деякі зміни, зокрема створення спільної бригади, затвердженої Литвою, Польщею та Україною, а також підписання угоди про постачання зброї та військової техніки міністром оборони Польщі Антонієм Мацєревичем та Міністром оборони України Степаном Полторак на Варшавському саміті НАТО. Таким чином, Польща може стати не лише майданчиком для

передачі Україні необхідної військової техніки та оборонної техніки (не виключено летальне озброєння) у разі загострення ситуації на Донбасі, а й виступати ключовим посередником у діалозі Україна-НАТО та розвитком політичних відносин між Україною та ЄС. Україні слід використовувати "польський фактор" для зміцнення переговорних позицій у каналі зв'язку з НАТО. Оскільки результати Варшавського саміту, а саме рішення створити чотири батальйони в Польщі, Естонії, Латвії та Литві, чітко окреслюють умовну оборонну лінію Альянсу, де Україні знову відводиться роль територіального бар'єру. Тому керівництву України необхідно терміново поглибити військову співпрацю з Польщею як окремим членом НАТО, якщо перспектива повноправного членства в Альянсі залишається недосяжною.

Не менш важлива економічна складова міждержавного партнерства. Хоча численні потоки робітників з України до Польщі можуть негативно відбитися в контексті зростання польського націоналізму, в економічному плані це надзвичайно вигідно для польських партнерів, оскільки дозволяє реалізувати інфраструктуру, виробництво та інші проекти з вищими витратами на робочу силу [42]. Крім того, країни мають достатній потенціал для поглиблення торгівлі, інвестування в інноваційні технології, розробки спільних туристичних проектів, модернізації агропромислового комплексу, оптимізації використання транзитного потенціалу та виробничих потужностей, які разом з військово-політичною складовою можуть стати невід'ємною частиною проекту Балто-Чорноморський союз [48]. Враховуючи всі компоненти, що впливають на динаміку розвитку відносин між Україною та Польщею, можна передбачити приблизний сценарій. Антиукраїнські сили в Польщі, діяльність яких викликає підозри щодо причетності "російського фактора", продовжуватимуть намагатися посилити історичні суперечності. Радикальні верстви місцевого населення, крайні групи та популісти також зіграють у гру, що в сукупності створить резонансний ефект ідеологічного протистояння. Оскільки обидві країни перебувають у сфері інтересів США і слухають рекомендації американської сторони, Вашингтон буде використовувати власні дипломатичні

канали для врегулювання можливих конфліктів між лідерами Польщі та України. Водночас політична стабільність в Україні необхідна для нормалізації повноцінного діалогу. Враховуючи дуже низьку ймовірність досягнення необхідного компромісу з історичних питань, українська сторона повинна зробити все можливе, щоб відокремити економічну та військову складові взаємовідносин від історичної. Такий підхід може забезпечити реалізацію прагматичної політики з обох сторін, навіть за наявності певних непорозумінь. У свою чергу, посол Польщі в Україні Ян Пекло в своєму недавньому інтерв'ю чітко заявив, що Україна залишається стратегічним партнером, і закликав ЄС працювати над сприянням інтеграції України в євроатлантичні зони. Виникнення в останні роки спільного для України та Польщі ворога у формі Росії може взяти гору над існуючим конфліктом національних ідей та ініціювати більше зближення, принаймні на рівні військової співпраці. Польщі вигідно використовувати свої регіональні позиції для отримання статусу посередника в діалозі Україна-НАТО та отримання додаткового авторитету та значення на міжнародній арені [51]. Крім того, усі зусилля Польщі щодо застосування "м'якої дипломатії", релігійної та культурно-освітньої експансії до західних областей України можуть бути зведені нанівець у разі жорсткого протистояння з історичними проблемами.

Висновок до розділу 3

Характеризуючи українсько-польські відносини щодо стратегічного партнерства, можна зробити висновок, що між Україною та Польщею існує співпраця у декількох стратегічних сферах співробітництва – економічній, політичній, соціально-гуманітарній. Проте у цих сферах досить часто існує і велика кількість проблем. Однак, це є допустимим для відносин стратегічного партнерства, оскільки вони якраз і повинні допомогти ефективно вирішувати проблеми між обома сторонами. Стратегічне партнерство між двома країнами повинно постійно підсилюватися взаємодією у рамках постійно діючих міждержавних механізмів, подальшим зміцненням договірно-правової бази

двостороннього співробітництва. Адже лише у політичній та військовій сфері ми можемо говорити про налагодження відносин стратегічного партнерства.

В И С Н О В К И

Економічні відносини між Україною та Польщею розвиваються в різних напрямках, що може по-різному реагувати на зміни у двосторонніх політичних відносинах між Польщею та Україною. Основною сферою економічних відносин між Україною та Польщею є взаємна торгівля товарами та послугами. Відносини між двома країнами розвиваються досить динамічно, хоча іноді і з певними труднощами. Динаміка товарообігу між Україною та Польщею протягом 2008-2019 років формувалася під впливом низки потужних екзогенних факторів. Ключем до цих факторів стало вступ Польщі до Європейського Союзу. Ця подія призвела до більш швидких темпів зростання імпорту польської продукції в Україну з одночасним збільшенням експорту української продукції до Польщі.

У довгостроковій перспективі інвестиції набагато важливіші за торгівлю, оскільки вони стабілізують економічну співпрацю. Польські підприємці вклали найбільшу кількість грошей в Україну в малі та середні підприємства. Слід зазначити, що за останні два роки обсяг польських інвестицій майже подвоївся. Продовження цієї тенденції залежить головним чином від економічної політики України. Вступ Польщі до Європейського Союзу зробив польську економіку більш привабливою для інвестицій (завдяки спрощеному доступу до ринків усередині ЄС).

Загалом, економічні відносини між Україною та Польщею можна розглядати з кількох аспектів: по-перше, як важливу можливість для України

активізувати економічні зв'язки з майбутнім членом ЄС шляхом посилення правових факторів у диверсифікації зовнішньоекономічні відносини; по-друге, як можливість отримати досвід польської регіональної співпраці на західних кордонах (польсько-чеська та польсько-німецька); по-третє, як засіб вирівнювання соціально-економічних диспропорцій.

Слід зазначити, що встановлення повноцінних дипломатичних відносин між Україною та Польщею та тісними політичними контактами відкриває широкі перспективи для активізації економічних, гуманітарних, культурних та духовних зв'язків між українськими та польськими народами. Проте основою для цього все ж має бути подальше нарощування законотворчого процесу і державно-правових інститутів у сфері міждержавних відносин, наукове обґрунтування й узагальнення першого досвіду українсько-польських відносин, без чого практично неможливо глибоко осмислити сучасні державно-правові проблеми та вийти на цивілізований рівень міждержавних та багатосторонніх відносин.

Економічні відносини між нашими двома країнами почали дуже швидко та широко розширюватися. Економіки України та Польщі мають значний потенціал для подальшого розвитку. Лібералізація зовнішньоторговельного режиму України, швидше за все, сприятиме розвитку конкурентного середовища та поліпшенню структурування економіки. Слід зазначити, що на сучасному етапі необхідно кардинально змінити ідею економічного співробітництва між Україною та Польщею з метою побудови оптимальної моделі взаємодії економічних структур двох країн з поглибленням прямої інвестиційно-виробничої та науково-технологічної взаємодії на різних рівнях.

Незважаючи на різну ефективність трансформаційних перетворень України та Польщі, що визначає різні умови участі кожного з них у європейському відтворювальному процесі, наявність кола збігу національних економічних інтересів двох держав в реалізації зовнішньоекономічного потенціалу є основою для переведення економічного співробітництва між ними у площину, яка б відповідала критеріям стратегічного партнерства.

Системними проблемами для України в економічному співробітництві з Польщею є дисбаланс у торгівлі і асиметрія (особливо регіональна) в реалізації інвестиційних проектів. До поточних регулятивних проблем на макrorівні ми відносимо недосконалість законодавчої бази співробітництва у зв'язку зі вступом Польщі до ЄС, асиметрію в статистичних даних країн-партнерів, відсутність обґрунтованого плану реалізації стратегічного партнерства країн в економічному аспекті.

Ключовими напрямками зусиль між Україною та Польщею щодо усунення більшості досліджуваних проблем мають бути:

- визначення сторонами, координація та законодавче закріплення кола довгострокових пріоритетів стратегічного партнерства з розробкою відповідних спільних проектів;

- гарантування безперервності, конструктивності та ефективності функціонування національних суб'єктів комерційної дипломатії та двосторонніх інститутів економічного співробітництва між Україною та Польщею;

- створення ефективних механізмів взаємовигідної співпраці на наднаціональному та глобальному рівнях, насамперед стосовно ЄС та СОТ. Підтримка та розвиток нинішнього рівня партнерства між Україною та Польщею значною мірою залежить від підтримання поточних політичних контактів, зміцнення громадського діалогу та успіху політики реформ в Україні. Але, незважаючи на низку проблем, Республіка Польща є вигідним та корисним партнером для України, і відносини з цією країною мають добру основу та перспективи для подальшого розвитку.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Андрушків В., Бакушевич Я. Україна і Польща – економічні аспекти співпраці. *Економіка України*. 2005. № 11. С. 82– 86.
2. Афанасьєв І.Ю. Польсько-українські відносини 1991–2000 рр.: політична та економічна взаємодія: Дис. ... канд. іст. наук / Національний університет «Києво-Могилянська академія». Київ, 2004. 202 с.
3. Басараб М. Б. Досвід європейської інтеграції Польщі: перспективи для України: автореф. дис. ... канд. політ. наук / Нац. ін-т стратег. досліджень; Нац. ін-т проблем міжнар. безпеки. Київ, 2004. 14 с.
4. Бичевські І. Суверенність України – в стратегічних інтересах Польщі : [Бесіда з заст. міністра закордон. справ Польщі І. Бичевські] *Голос України*. 1994. № 8. С. 22-23.
5. Бурант С. Україна і Польща: до стратегічного партнерства. *Політ. думка*. 2003. № 3. С. 18.
6. Варшава – Київ: алгоритм майбутнього. К.: Вид. дім Дмитра Бурого, 2009. 256 с.
7. Гайдунов Л., Александрова Т. Геополітичний чинник у становленні та розвитку відносин України і Республіки Польща. міжнар. наук.-практ. конф. “Геополіт. майбутнє України”, 19-20 берез. 1998 р., Київ, 2001. С. 156-157.

8. Гевко В.Р. Україна і Польща: особливості розвитку двосторонніх відносин (1991–2004 рр.): Дис. ... канд. іст. наук / ТНПУ ім. Володимира Гнатюка. Тернопіль, 2005. 209 с.
9. Гжегорчик А. Польсько-українські стосунки та філософія *Укр. варіанти*. 1998. № 2. С. 11.
10. Глібов В., Горун Д. Українсько-польські взаємини в пострадянський період: Деякі аспекти політ. і екон. Співробітництва. *Політика і час*. 2007. №5-6. С. 18-21.
11. Горун Д.О. Українсько-польські відносини (1991–1997 рр.): Дис. ... канд. іст. наук / Одеський державний університет ім. І.І. Мечникова. Одеса, 1999. 182 с.
12. Дахно І.І. Міжнародна торгівля. Видання 2-ге, доповнене. Навч. пос. К.: Центр учбової літератури, 2007. 296 с.
13. Державна служба статистики України. URL: <http://ukrstat.gov.ua/>.
14. Доценко-Білоус Н. Торгово-економічні відносини Польщі та України на початку ХХІ століття. *Україна і Польща – стратегічне партнерство: Історія. Сьогодення. Майбутнє*: Збірник наукових праць. Ч.2. Київ, 2002. С. 93–96.
15. Драус, Я. Польсько-українські відносини після здобуття незалежності // *Нова Україна. Журнал Історія та політика*. - 2011. - № 10.
16. Європейський союз. URL: <http://europa.eu/>.
17. Зашкільняк Л., Крикун М. Історія Польщі: від найдавніших часів до наших днів. Л.: Львівський національний університет ім. І. Франка, 2002. 752 с.
18. Знахаренко О. Стратегічне партнерство в українсько-польських відносинах: державно-політичний та військовий аспекти. *Людина і політика*. 2004. № 3. С. 29–39.
19. Зовнішня політика України – 2009: стратегічні оцінки, прогнози та пріоритети. За ред. Г. М. Перепелиці. – К.:ВД “Стилос”, 2010. 320 с.

20. Інвестування української економіки: монографія, за ред. А. І. Сухорукова. Київ. Національний інститут проблем міжнародної безпеки. 2005. 440 с.
21. Капушняк, Т. *Polityka Polski wobec Ukrainy. Uwarunkowania - Konserwacje - Realizacje*. (Польська політика щодо України. Думки - концепції - реалізації.) А. Гіл, Т. Капушняк. Lublin-Warszawa 2009. с. 230.
22. Кінах А. Скористайся сприятливим моментом. Нові підходи до Українсько-польського співробітництва. А. Кінах. *День*. 2010. С. 23.
23. Кіндрат К., Трохимчук С. Українсько-польські стосунки на зламі тисячоліть. Наук. ред. М. З. Мальський; Львів. нац. ун-т ім. І. Франка. Фак. міжнар. відносин. Львів. 2002. 212 с.
24. Коридан А. Україна-Польща: сучасний стан і перспективи узгодження зовнішньополітичних орієнтирів А. Коридан *Історія України*. 2012. №13–14. С. 3–10.
25. Ліщук Поліна. Основні пріоритети співпраці українських і польських регіонів: реалії та перспективи. 2016. С.8-9. URL: <http://soskin.info/ea/2008/3-4/200811.html>.
26. Лукін В. Польща – Україна: від сусідства до партнерства. *Час*. 1997. 10-16 квітня. С. 51-53.
27. Макаренко Є. Україна і Польща в процесах євроінтеграції. Актуальні проблеми МВ. Київ. 2010. № 55. Ч. 2. С. 3–9.
28. Михальський О. Українсько-польські відносини: тенденції, політичні проблеми та пошуки консенсусу. Актуальні проблеми міжнародних відносин. 2010. № 88. С. 252–255.
29. Моцок В. І. Сучасні українсько-польські міждержавні відносини: політичний аспект: автореф. дис. канд. політ. наук / Чернівецький нац. ун-т ім. Ю. Федьковича. Чернівці, 2002. с. 24.
30. Обухова О. Ю., Стрільчук Л. В. Українсько-польське транскордонне співробітництво як чинник євроінтеграційних намірів. Наук. вісн. ВДУ ім. Лесі Українки. 2007. № 1. С. 127–131.

31. Октисюк А. Українсько-польські торговельно-економічні відносини і їх юридично-правова регламентація: 90-ті роки ХХ ст. Історія держави і права. 2005. №8. С. 160–163.
32. Основи зовнішньоекономічних знань. За ред. І.П. Фаминский. Вид. 3-є, перероб. і доп. М.: Міжн. відносини. 2004. с. 78-80.
33. Павленко С. Сучасний стан українсько-польських взаємин та перспектива співпраці РП і України в контексті майбутнього членства Польщі в ЄС. *Україна і Польща – стратегічне партнерство: Історія. Сьогодення. Майбутнє: Збірник наукових праць. Ч.2.* Київ. 2002. С. 97–107.
34. Пилипчук К., Головатюк М., Куриляк В. Економічний вплив боргових процесів Європейського союзу на Україну. Розвиток міжнародних відносин України та Вишеградської четвірки: збірник тез доповідей Міжнародної науково-практичній конференції молодих вчених та студентів (4-5 грудня 2019 р.). Тернопіль, 2019. 84 с.
35. Посольство України в Республіці Польща. URL: <http://www.mfa.gov.ua/>
36. Рейман Кшиштоф. Бар'єри та можливості розвитку транскордонної співпраці між Польщею і Україною. *Зовнішня торгівля: право та економіка.* 2009. № 2. С. 27–31.
37. Савельєв Є.В., Зварич І.Я. Міжнародна економіка: підр. [для бакалаврів спеціальності «економіка»]. Тернопіль : ТНЕУ, 2018. вид. 4-те, переробл. та допов. 424 с.
38. Сіскос Є. Ринкові перетворення та особливості макроекономічної стабілізації в Україні і Польщі. Вісник Національного Банку України. 2005. № 10. С. 20-24.
39. Статистичний портал Statista. URL: <https://www.statista.com/statistics/main-export-partners-for-poland>.
40. Стівен Р. Бурант. Міжнародні відносини в регіональному контексті: Польща та її Східні сусіди. Литва, Білорусь, Україна. Дослідження Європи та Азії. № 3. 2002. с. 395-418.

41. Стівен Р. Бурант. Польща, Україна та ідея стратегічного партнерства. Статті Карла Бека з російських та східноєвропейських досліджень, Центр російських та східноєвропейських досліджень. 2001. 45 с.
42. Столярчук Я. Польща в Євроінтеграційних пріоритетах України. *Економіка та держава*. 2005. № 9. С. 25–27.
43. Стрільчук Д. Р. Українсько-польські економічні відносини в контексті європейської інтеграції. *Наук. вісн. ВДУ ім. Лесі Українки*. 2007. № 1. С. 11 – 116.
44. Таланчук П. Польща і Україна : Інтеграція в Європу та глобальний світ XXI століття. *Освіта*. 2005. № 25. С. 10-11.
45. Торговельно-економічна місія у складі Посольства України в Республіці Польща. Варшава, 30.04.2011 р. URL: http://www.ukrexport.gov.ua/ukr/info_exhibitions/ukr/1928.html.
46. Україна і Польща в XX столітті: проблеми і перспективи взаємовідносин. Збірка наукових праць. Київ-Краків. 2002. URL: <http://referat-lib.ru/view/referat-international/129/128138.htm>
47. Україна і Польща в XX столітті: проблеми і перспективи взаємовідносин : Зб. наук. праць / МОН України. Нац. пед. ун-т ім. М. П. Драгоманова, Краків. пед. акад. ім. Комісії Едукації Народової; Ред. кол.: П. М. Чернега (відп. ред.) та ін. Київ; Краків. 2002. с. 48
48. Українсько-польські політичні відносини – гарант стабільності у східноєвропейському регіоні / Україна в сучасному геополітичному просторі: теоретичний і прикладний аспекти. Монографія. За ред. Ф. Рудича. Київ: МАУП. 2002. С. 275-292.
49. Циганкова Т.М., Петрашко Л.П., Кальченко Т.В. Міжнародна торгівля: Навч. Посібник. Київ.: КНЕУ. 2001. 488 с.
50. Чернега П. Українсько-польський діалог в контексті стратегічного партнерства. *Історія в школі*. 2002. № 5–6. С. 1–5.

51. Dobraczynski M. Modern Conditions of International Regions. Reports of the Congress, V Session, Congress of Economists, Polish Economic Society. Warsaw, 2000. p. 24.

52. Global Trade and Investment Architecture. URL: <http://e15initiative.org/themes/global-trade-investment-architecture/>.

53. Gromadzki G., Suszko O., Vahl M., Wolczuk K., Wolczuk R. Po rewolucji pomarańczowej, Relacje UE-Ukraina do wiosny 2006 roku. - Fundacja im. Stefana Batorego. - Warszawa, maj 2005. p. 25.

54. Karaszewski W.: Bezpośrednie inwestycje zagraniczne. Polska na tle świata. Toruń: Zakład Poligraficzno-Wydawniczy .POZKAL 2004. p. 18.

55. Kindler, M., Lyasheva, A., Fediuk, O. Researchers of migrations: 'People believed in the future of Ukraine, in changes, no one can hear such an optimism now'. Commons: journal of social critique 19.04.2017. URL: <https://commons.com.ua/uk/issledovatelnicy-migracii/>.

56. Miszczuk A. Pogranicze polsko-ukraińskie a polityka zagraniczna III RP / A. Miszczuk // Polskie pogranicza a polityka zagraniczna u progu XXI wieku / Red. Ryszarda Stemplowskiego i Adriany Żelazo. Instytut Spraw Międzynarodowych. Warszawa, 2002. p. 263–280.

57. Mostova, J., Rakhmanin, S. (2018) 'Blood flow. Why Ukrainians left their country' (2018) Dzerkalo tyzhnya 27.01.2018. URL: <https://dt.ua/internal/krovotecha-chomu-ukrayincipokidayut-svoyu-krayinu>.

58. Reinert, K. A. An Introduction to International Economics. New York: Cambridge University Press. 2012. p. 14-15.

59. The Atlas of economic complexity: data statistics. URL: <http://atlas.cid.harvard.edu>.

60. The EU suspension mechanism URL: http://www.iss.europa.eu/uploads/media/Alert_2_Visas.pdf.

61. The World Bank open data: statistics. URL: <https://www.worldbank.org>.

62. The World Economic Forum. URL: <http://www.weforum.org>

